

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНИЙ КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТА)

на тему:

Забезпечення та реалізація права на підприємницьку діяльність

Студента 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності»

Жигун Алла
Валентинівна

Науковий керівник
к.ю.н., професор

Крегул Юрій Іванович

Гарант освітньої програми
к.ю.н., професор

Крегул Юрій Іванович

Київ 2018

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-правові засади забезпечення права на підприємницьку діяльність.....	7
..	
1.1. Конституційні засади реалізації права на підприємницьку діяльність.....	7
.....	
1.2. Поняття та зміст права на підприємницьку діяльність.....	16
1.3. Підприємництво як спосіб реалізації права на підприємницьку діяльність.....	24
.....	
Розділ 2. Особливості забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність.....	42
..	
2.1. Поняття та особливості правового забезпечення підприємницької діяльності.....	42
.....	
2.2. Законодавчі засади легітимації підприємницької діяльності.....	53
2.3. Юридична відповідальність за порушення права на підприємницьку діяльність.....	65
Розділ 3. Напрямки забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність.....	78
.....	

3.1. Інституціональний механізм забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність.....	78
3.2. Міжнародний досвід забезпечення права на підприємницьку діяльність.....	88
....	
Висновки	та 10
пропозиції.....	7
Список	використаних 11
джерел.....	5

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі Україна переживає складний процес формування нового господарського правопорядку, якому притаманні, з одного боку, стрімкий розвиток економічних правовідносин, з іншого – наявність певних проблем у законотворчій та правозастосовній практиці при вирішенні питань правового регулювання господарської діяльності в умовах перехідного до ринкової економіки періоду. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у теоретичному дослідженні понятійно-категоріального апарату, як відбиття реальних правових процесів і явищ, з яким в юридичній науці пов'язуються принципи, дотримання яких має сприяти ефективності процесу пізнання права та його юридичної форми – законодавства, а саме логічної і термінологічної чіткості, цілісності і неупередженості наукового апарату. Ринкова трансформація економіки в Україні, її інтеграція у світовий та

європейський економічний простір значною мірою залежать від розвитку підприємництва. В розвинутих країнах саме підприємництво відіграє фундаментальну роль у соціально-економічних перетвореннях та політичному житті суспільства. Якщо великі підприємства орієнтуються переважно на масовий, відносно однорідний попит, випуск великих партій стандартної продукції, то малі підприємства успішно діють на невеликих ринкових сегментах. Вони раціонально й ефективно заповнюють економічні ніші з виробництва великого асортименту продукції, виконання різноманітних робіт за індивідуальними замовленнями, надання широкого спектра послуг. В країнах, що трансформуються до ринкової економіки, необхідність державного регулювання економіки в перехідний період виявляється ще більшою мірою, ніж у країнах із розвинутою ринковою економікою. Зокрема, це зумовлюється необхідністю: надзвичайних заходів, спрямованих на фінансове оздоровлення господарства; адаптації економіки і системи управління до нових умов; проведення активної соціальної політики; проведення структурної політики; проведення антимонопольної політики та ін.

Проблеми забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність досліджували такі українські вчені, як В. Абчук, Л. Авдеєнко, Я. Антонюк, В. Апопій, С. Бабенко, С. Виноградова, А. Виноградська, Я. Гончарук, Ю. Гуняков, М. Дупай, Г. Дяченко, О. Казакова, Л. Ліпич, Н. Михайлишин, І. Міщук, Ф. Панкратов, С. Рудницький, О. Сахарова, Т. Серьогіна, Ю. Хом'як та ін. Дослідженням питань правового регулювання підприємницької діяльності займалися такі відомі російські вчені-правознавці, як С.С.Алексєєв, С.А. Комаров, М.П. Марченко. Серед вітчизняних науковців, можна назвати С.В. Бобровник, П.М. Рабіновича О. Ф. Скакун, О.М. Мельник. Проблеми визначення сутності державного регулювання економіки в цілому, і підприємництву, зокрема, присвятили свої дослідження В.К. Мамутов, В. Б. Авер'янов, Н.О. Саніахметова та інші. На жаль, проблема державного забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність досі залишається недостатньо розробленою: замало праць, в яких би детально досліджували суть та особливості правового та

державного регулювання підприємницької діяльності в ринкових умовах господарювання.

Мета і завдання дослідження. Мета випускної кваліфікаційної роботи полягає в узагальненні існуючого стану наукової розробки та законодавчої регламентації проблем забезпечення та реалізація права на підприємницьку діяльність.

Для досягнення визначеної мети в роботі поставлено такі завдання:

1. Визначити конституційні засади реалізації права на підприємницьку діяльність;
2. Визначити поняття та зміст права на підприємницьку діяльність;
3. Охарактеризувати підприємництво як спосіб реалізації права на підприємницьку діяльність;
4. Здійснити аналіз поняття та особливостей правового забезпечення підприємницької діяльності;
5. Дослідити законодавчих засад легітимації підприємницької діяльності;
6. Виявити й проаналізувати особливості юридичної відповідальності за порушення права на підприємницьку діяльність;
7. Визначити інституціональний механізм забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність;
8. Обґрунтувати міжнародний досвід забезпечення права на підприємницьку діяльність.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в сфері забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність.

Предметом дослідження є система забезпечення та реалізація права на підприємницьку діяльність.

Методи дослідження. В дослідженні застосовані загальнонаукові прийоми досліджень, основним серед яких є діалектичний метод пізнання державно-правових явищ та сукупність спеціальних методів. Загальнонауковий діалектичний метод дав дає можливість проаналізувати інститут правового та державного регулювання підприємницької діяльності у динаміці його

становлення і розвитку. Застосування історико-правового методу дало можливість дослідити еволюцію державного та правового регулювання підприємницької діяльності, розвиток законодавства та практики реалізації державного регулювання підприємницької діяльності в нашій державі на різних історичних етапах. Використання системного методу дозволило визначити поняття та види суб'єктів підприємництва; системно-структурного і формально-логічного - виділити та дослідити поняття та особливості правового регулювання підприємницької діяльності та реалізації права на підприємницьку діяльність в контексті забезпечення конституційних прав і свобод громадян; порівняльно-правового - порівняти нормативно-правове регулювання державного регулювання підприємницької діяльності в зарубіжних країнах. Використання методу тлумачення норм дало можливість з'ясувати та роз'яснювати зміст правових норм, що регламентують забезпечення та реалізація права на підприємницьку діяльність.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає у тому, що за характером і змістом розглянутих проблем, - це одне із деяких у вітчизняній науці господарського права теоретичне комплексне дослідження. В результаті проведених досліджень в роботі сформульовано наукові основи забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність в Україні, розроблені питання теорії державного регулювання підприємницької діяльності, визначено концептуальні підходи, форми і засоби подолання існуючих недоліків у реалізації забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів зумовлюється актуальністю та новизною піднятих у дослідженні проблем та полягає у можливості застосування його результатів:

- у науково - дослідницьких цілях - для подальших розробок теорії забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність в Україні;
- у правотворчій роботі вони можуть бути враховані як теоретичний матеріал при розробці і прийнятті законів України, що визначають забезпечення та реалізацію права на підприємницьку діяльність;

- у правозастосуванні - для оптимізації форм і методів діяльності суб'єктів державного регулювання підприємницької діяльності;

- у навчальному процесі - при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з господарського права України, у викладанні курсу господарського права України, у науково - дослідницькій роботі студентів та ін. Практичне значення дослідження також полягає в тому, що його основні положення можуть бути використані в роботі суб'єктів державного регулювання підприємницької діяльності.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. У відповідності до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

1.1. Конституційні засади реалізації права на підприємницьку діяльність

Україна – держава з розвиваючою ринковою економікою відмовилася від централізованого регулювання господарської діяльності, тому питання про правове регулювання підприємницької діяльності на теперішній час є дуже актуальним. Набуття нашою державою незалежності у серпні 1991 р. затвердило курс на побудову правової основи для будь-якої господарської діяльності в Україні. В умовах незалежної України право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, закріпила чинна Конституція України 1996 р. [46].

В Основному Законі проголошені принципи ринкової економіки, які стали основою для переходу суспільства і держави від соціалістичної системи до

вільного ринку. Основи економічної системи, що закріплені в Конституції, отримують свій розвиток у конституційних економічних правах і свободах. Вони визначають можливість людини створювати матеріальні і особисті нематеріальні блага, володіти ними і здійснювати господарську діяльність [45, с. 131]. Ця група прав невіддільна від особистих і політичних прав, які взаємозв'язані і складають у сукупності основу конституційно-правового статусу людини і громадянина. Їх особливість полягає у тому, що вони надають кожному можливість забезпечити свої життєві потреби у різних сферах суспільного життя.

Система прав виступає як єдиний правовий механізм, усі складові якого мають бути узгоджені та взаємодіяти між собою. Відповідні елементи цієї системи, тобто особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні права займають у ній певне місце. Зокрема економічні права відіграють важливу роль у системі прав та певним чином взаємодіють з іншими правами людини і громадянина. Економічні права виступають сукупністю конституційних прав, що визначають юридичні можливості людини в економічній сфері і включають право приватної власності, свободу підприємницької діяльності та свободу праці. Конституція України містить порівняно незначну кількість основних економічних прав, до яких слід відносити: право приватної власності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42); право користуватися об'єктами права державної і комунальної власності (ст. 41); право користуватися об'єктами права власності народу України (ст. 13). Право на підприємницьку діяльність відноситься до групи економічних прав, яка у загальній системі прав людини і громадянина є самостійною групою прав, що характеризується особливою соціально-правовою природою, суб'єктно-об'єктним складом, сферою застосування і функціональним призначенням [63, с. 31].

Розгляд економічних засад громадянського суспільства потребує аналізу базового економічного права — права на підприємницьку діяльність як легітимної форми реалізації свободи в економічних відносинах. Право на підприємницьку діяльність, будучи одним із економічних прав людини та

формою реалізації свободи в економічній сфері, також є однією із базових категорій конституційного права. Як зазначають дослідники, законодавче закріплення права на підприємницьку діяльність фактично інституціалізувало одну із центральних ланок усього механізму ринкової економіки. Крім того, зазначене право разом із правом приватної власності фізичних та юридичних осіб становить правову основу ринкової економіки [52].

Юридична конструкція права на підприємницьку діяльність у ст. 42 Конституції України відповідає теоретичним підходам щодо формування зобов'язань держави у сфері економічних прав, згідно з якими такі зобов'язання визначаються на трьох рівнях [3, с. 189]. На першому рівні держава повинна поважати свободу людини, виконувати необхідну діяльність та використовувати при цьому необхідні ресурси. Саме до такого рівня зобов'язань держави варто віднести норму ч. 1 ст. 42 Конституції України, яка гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Державні зобов'язання другого рівня полягають у захисті свободи дій та захисті ресурсів від інших суб'єктів в економічній сфері. У контексті такого типу зобов'язань норми ч. 3 ст. 42 Конституції України передбачають захист конкуренції у підприємницькій діяльності, заборону зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію. На третьому рівні зобов'язань у сфері економічних прав, як зазначає Е. Асбйорн, держава повинна здійснювати надії своїх громадян щодо використання права на харчування. На наш погляд, такому типу зобов'язань держави відповідають конституційні норми ч. 4 ст. 42 Конституції України щодо захисту прав споживачів, контролю держави за якістю і безпечністю продукції та всіх видів діяльності, сприяння діяльності громадських організацій споживачів. У цьому випадку держава забезпечує соціальний характер підприємницької діяльності в Україні [104, с. 224].

Реалізація права не можлива без активної участі держави. Вона відбувається відповідним способом, з використанням належних засобів та дотриманням умов. Порядок організації реалізації права представляє собою

цілий юридичний механізм. Щодо конституційного права на підприємницьку діяльність - він встановлений на законодавчому рівні як процедурно-правовий. Через те, реалізація права на підприємницьку діяльність не зводиться лише до закріплення цього права за суб'єктом, а означає користування правом у регламентованому законодавством процедурно-правовому порядку.

Основний Закон України окрім того, що закріплює за кожним право на підприємницьку діяльність, ще і встановлює відповідні умови, так звані обов'язки, з дотриманням яких можна без перешкод на практиці реалізувати зазначене право. Одним із провідних принципів конституційного статусу людини і громадянина є єдність прав і обов'язків. Конституція України разом із найбільш важливими правами і свободами людини і громадянина встановлює й конституційні обов'язки як громадян, так і кожного, хто постійно проживає або знаходиться на території України. Це повністю відповідає існуючим міжнародним стандартам, адже ст. 29 Загальної декларації прав людини проголошує, що «кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки і можливий вільний і повний розвиток її особистості». Саме держава встановлює умови, за яких реалізується те чи інше право, закріплене в Конституції.

Загальне конституційне визначення права на підприємницьку діяльність, що відповідає першому рівню зобов'язань держави у сфері економічних прав, зумовлює кілька напрямів наукових дискусій щодо подальшого вдосконалення як окремо ст. 42, так і Основного Закону України в цілому. В межах таких дискусій передусім варто виділити проблему систематизації норм Конституції України, визначення пріоритетів, пов'язаних із об'єктами конституційно-правового регулювання. Як відзначають дослідники, відсутність у чинній Конституції України внутрішньої систематизації норм, які мають спільний об'єкт правового регулювання — економічну систему та конституційний економічний порядок, є істотним недоліком, що знижує загальну ефективність ст. 42 Основного Закону. Така позиція підтверджується тим, що конституційне право на підприємницьку діяльність є елементом більш складного правового

механізму, в якому відбувається його активна взаємодія із положеннями Розд. I Конституції України, що визначають соціальну спрямованість економіки та принцип рівноправності суб'єктів права власності та захисту державою прав усіх суб'єктів господарювання, встановлюють принцип економічної багатоманітності як засадниче положення організації суспільного життя в Україні та визначають економічну безпеку найважливішою функцією держави тощо. Саме виходячи із такої системи конституційних норм право на підприємницьку діяльність вважається не лише елементом ринкової економіки, а й складовою правового господарського порядку. Суть висловлених ідей зводиться до такого: категорії “правовий господарський порядок”, яка на галузевому рівні закріплена у ст. 5 Господарського кодексу України, повинна кореспондувати базова конституційно-правова категорія “конституційний економічний порядок”, а в процесі конституційної реформи в Основному Законі варто закріпити окремий інститут “конституційно-правові засади економічного порядку в Україні” [45, с. 311].

Аргументом, який додатково підтверджує описану проблему, є те, що факт конституційної фіксації основ економічного ладу або конституційного економічного порядку має місце в конституційній практиці за кордоном. Так, в Конституції Португалії міститься окрема частина “Економічна організація суспільства”, в якій визначаються загальні принципи соціально-економічної системи (ст. 80), формулюються першочергові завдання держави в економічній та соціальній сферах (ст. 81), а також встановлюються базові елементи економічного порядку (ст. 82-89). Конституція Італії також приділяє окрему увагу регулюванню основ економічного ладу, виділивши їх в Гл. 3 “Економічні відносини” частини “Права і обов'язки громадян” [42, с. 428]. Подібна практика конституційно-правового регулювання має місце в Іспанії, Литві, Польщі, Хорватії.

Ще одним підтвердженням значущості системного конституційно-правового регулювання основ економічного ладу як складової суспільного ладу в державі є “конституційна економіка” як напрям дослідження в межах

конституційного права. Предметом такої специфічної галузі вважається вивчення принципів конституційної організації економічних відносин, а також впливу конституційного права на розвиток економічної та політичної системи суспільства, оскільки конституції можуть як сприяти, так і стримувати розвиток економічних відносин [60, с. 326].

Іншою проблемою загального конституційного регулювання підприємництва в Україні, яка безпосередньо пов'язана з економічними засадами функціонування громадянського суспільства в Україні, є питання способу нормативного забезпечення свободи підприємницької діяльності як однієї із свобод в економічній сфері. Визначене ч. 1 ст. 42 Конституції України формулювання передбачає “право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом”, що дає підстави говорити про фіксацію суб'єктивного права особи. Водночас, межі свободи особи в економічній сфері є значно ширшими за обсяг суб'єктивних прав, встановлених державою. Саме з метою розширення меж суб'єктивного права законодавство використовує категорію “охоронюваний законом інтерес”.

Пояснення формулювання, яке міститься у ст. 42 Конституції України, можливо віднайти в тезі про те, що конституційне право на підприємницьку діяльність фактично ґрунтується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик та з метою одержання прибутку господарської діяльності, не забороненої законом [52]. Разом з тим, в окремих наукових джерелах в ході аналізу конституційних засад підприємницької діяльності, застосовується конструкція “право на свободу підприємницької діяльності” [44, с. 88], як спроба поєднати конституційне формулювання та суть досліджуваної категорії. На слушну думку С.І. Ішук, зазначене положення Конституції України потребує переосмислення та зміни в контексті саме першого рівня зобов'язань держави у сфері економічних прав — забезпечення свободи вільної та ініціативної діяльності [35, с. 34].

За сутністю право на підприємницьку діяльність – це визнані Конституцією та законами України можливості певної поведінки людини і

громадянина в сфері виробництва з метою одержання прибутку. За змістом - це певні матеріальні блага в сфері виробництва та права на ці блага, а саме: право на їхній обмін, розподіл, володіння, користування, розпорядження, одержання прибутку. За формою - це міра або образ, спосіб, форма поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей людини і громадянина у сфері виробництва [92, с. 43].

Конституція України не розкриває самого змісту права на підприємницьку діяльність, на відміну від інших прав — права на працю чи права власності. У цій ситуації варто погодитися із твердженням, що конституційно-правова норма, яка декларує право на підприємницьку діяльність, достатньо чітко транслює вектор спрямованості правового регулювання економічних відносин у змісті поточного законодавства, в першу чергу Господарського та Цивільного кодексів України [45, с. 309]. Водночас Цивільний кодекс України у ст. 3 серед загальних засад цивільного законодавства визначає свободу підприємницької діяльності, а Господарський кодекс України таку ж свободу визначає одним із загальних принципів господарювання (ст. 6). Господарським кодексом України визначено саме свободу підприємницької діяльності (ст. 43) як право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом. Однак, найпоказовішим у дискусії про свободу чи право у сфері підприємництва є питання принципів підприємницької діяльності, сформульованих у ст. 44 Господарського кодексу України. Відповідно до зазначеної норми “підприємництво здійснюється на основі: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного

здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд” [22].

Висловлена ідея про недосконалість конституційно-правового регулювання свободи підприємницької діяльності в Україні може бути додатково обґрунтована з використанням зарубіжного конституційного досвіду. Так, у ст. 27 Конституції Швейцарії “Економічна свобода” визначено, по-перше, гарантованість економічної свободи, по-друге, відзначено, що економічна свобода охоплює, зокрема, вільний вибір професії, а також вільний доступ до підприємницької діяльності та її вільне здійснення. Відповідно норм Конституції Іспанії (ст. 38) визнається свобода підприємництва в рамках ринкової економіки, а держава гарантує та охороняє її здійснення. Конституція Італії встановлює засади підприємницької діяльності таким формулюванням: “приватна господарська ініціатива вільна” (ст. 41). Конституційна практика Португалії передбачає свободу підприємницької діяльності та ініціативи в рамках змішаної економіки одним із основоположних принципів економічної організації суспільства (ст. 80 Конституції Португалії); відповідно до ст. 86 Конституції держава створює умови для активізації підприємницької діяльності [42, с. 543].

У ході розгляду базових конституційно-правових засад свободи підприємницької діяльності варто відзначити й інше питання, що є предметом наукової полеміки — суб’єктний склад носіїв такого конституційного права. На думку окремих авторів, фіксація права на підприємницьку діяльність у Розд. II Конституції України “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина” надзвичайно звужує сферу її регулювання, обмежуючи її дію тільки суб’єктами — фізичними особами. При цьому, і Цивільним кодексом України і Господарським кодексом України передбачено, що фізична особа може виступати як один із типів суб’єктів підприємницької діяльності поряд із юридичними особами у різних організаційно-правових формах. Відтак підприємці — юридичні особи і підприємництво як інститут ринкових

економічних відносин залишаються при такому підході фактично поза прямим конституційно-правовим забезпеченням [45, с. 313].

На наш погляд, така критика зумовлена згаданою концептуальною проблемою — відсутність системної фіксації на рівні Основного Закону основ економічного ладу, однак точка зору про “конституційну нерівність” юридичних та фізичних осіб як суб’єктів господарювання та в подальшому нерівні можливості правового захисту для таких суб’єктів видається сумнівною. Свобода підприємницької діяльності як базова конституційна категорія по суті передбачає вільну та ініціативну діяльність фізичної особи, яка може реалізувати таку діяльність, у тому числі застосовуючи механізм юридичної особи. Навіть якщо юридична особа заснована виключно іншими юридичними особами, на початковому етапі таких відносин першоджерелом підприємницької діяльності є фізична особа. Слід погодитися з твердженням, що діапазон потенційних носіїв права на підприємницьку діяльність у конституційно-правовому розумінні значно ширший, ніж коло суб’єктів підприємницької діяльності у цивільно-правовому аспекті [113]. У цьому аспекті може бути корисною ідея про виділення безпосередньої та опосередкованої підприємницької діяльності на основі ст. 42 Конституції України. Відповідно до такої ідеї, за словами С.В. Різника: “Безпосередня підприємницька діяльність — це підприємницька діяльність, що здійснюється суб’єктами підприємницької діяльності — фізичними та юридичними особами, зареєстрованими у встановленому законом порядку. А опосередкована підприємницька діяльність — це підприємницька діяльність, що здійснюється фізичними особами через належні їм на праві приватної власності юридичні особи” [93]. Як відзначає далі С. В. Різник: “З точки зору конституційного права, людина, яка є засновником (учасником) підприємства, беручи активну участь в управлінні таким підприємством, реалізує своє конституційне право на підприємницьку діяльність, хоч і не є суб’єктом підприємницької діяльності в розумінні господарського права” [93]. Однак, підсумовуючи дискусію стосовно суб’єктного складу права на підприємницьку діяльність, слід зазначити, що така дискусія була б позбавлена

основи у випадку конституційної фіксації не суб'єктивного права, а гарантування державою у Конституції України свободи підприємницької діяльності у різних її проявах [35, с. 34].

Таким чином, основні проблеми конституційно-правового забезпечення права на підприємницьку діяльність як легітимної форми реалізації свободи особи в економічних відносинах зумовлені відсутністю в Конституції України системного підходу при фіксації економічного порядку. При цьому, базове конституційно-правове регулювання права на підприємництво в процесі модернізації Основного Закону, на наш погляд, потребує зміни способу нормативного забезпечення свободи підприємницької діяльності та визначення суб'єктного складу такого права.

Отже, у системі економічних прав конституційне право людини і громадянина на підприємницьку діяльність посідає окреме місце. Конституція України затвердила загальні принципи здійснення підприємницької діяльності. Відповідно до статті 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

1.2. Поняття та зміст права на підприємницьку діяльність

Підприємництво - самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Право людини на підприємницьку діяльність можна визначити, як визнану та гарантовану Конституцією та законами України можливість людини і громадянина самостійно, безпосередньо або опосередковано, ініціативно, систематично, на власний ризик діяти у сфері виробництва, розподілу, обміну, надання послуг, зайняття торгівлею та використання матеріальних благ з метою одержання прибутку, не виходячи за заборонені законодавством межі вчинення такої діяльності. Із права на підприємницьку діяльність впливає те, що суб'єкт

(людина, громадянин, особа без громадянства, іноземець) мають право на здійснення такої діяльності та можуть застосовувати різні форми її реалізації.

Право на підприємницьку діяльність є системоутворюючим елементом усього комплексу відносин у ринковій економіці і має розглядатися як у «вертикальному», так і «горизонтальному» системно-структурному контексті системи права та системи законодавства.

З огляду на викладене, підприємництво здійснюється у сфері господарської діяльності та є її різновидом. Відповідно ці поняття за змістом співвідносяться як часткове з цілим і є нерівнозначні. Тому підприємництво слід розглядати як підгалузь господарської діяльності, на яке поширюються загальні вимоги щодо регулювання, але з урахуванням її комерційного характеру. Підтвердженням цьому є ст. 3 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року [22] (далі - ГК), яка визначаючи поняття господарської діяльності, передбачає її поділ на підприємницьку, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, і як таку, що може здійснюватися і без мети одержання прибутку (некомерційну господарську діяльність). Цей поділ також підтверджується ст.ст. 42–51 глави 4 цього кодексу, яка називається «Господарська комерційна діяльність (підприємництво)», і ст.ст. 52–54 глави 5 – «Некомерційна господарська діяльність». На користь запропонованого поділу свідчить дефініція, що міститься в ст. 42 ГК України «Підприємництво як вид господарської діяльності» [106]. У відповідності цієї статті, підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що підприємницька діяльність - це перш за все право на здійснення різнобічної діяльності громадян, спрямована на одержання прибутку за допомогою власних як інтелектуальних, так і фізичних можливостей, при наявності певного ризику.

Серед вчених і практиків існують неоднозначні погляди щодо трактування господарської діяльності підприємства. Крім того, сутність цього поняття по-різному розкривається в різних нормативно-правових актах, що й зумовлює необхідність аналізу таких джерел (табл. 1). Вперше в Україні визначення господарської діяльності було подано в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Так, відповідно до положень Закону, господарська діяльність трактується як діяльність, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару, що, на нашу думку, є неправомірним, оскільки, по-перше, таке визначення не враховує сферу послуг, а по-друге, нематеріальні блага не завжди можуть виступати у формі товару; оскільки, відповідно до Цивільного кодексу України, нематеріальними благами є, окрім інформації та результатів інтелектуальної, творчої діяльності, ще й здоров'я, життя, честь, гідність і ділова репутація, ім'я (найменування), авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством [121].

Таблиця 1. Сутнісне наповнення поняття «господарська діяльність»

Автор	Визначення
Господарський кодекс [22]	Діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.
Податковий кодекс [74]	Діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, дорученнями та агентськими договорами.
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [87]	Будь-яка діяльність, зокрема підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару.
Методика визначення відносин контролю [59]	Діяльність юридичних осіб, зокрема органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю та/або фізичних осіб з виробництва, реалізації, придбання товарів, а також здійснення ними контролю над іншою юридичною чи фізичною особою.

О.М. Вінник [12]	Суспільно-корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату (як товару), що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів, здійснюється професійно та зазнає значного регулювання з метою соціального спрямування економіки.
Т.С. Васильєва [10]	Суспільно корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо систематичного виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою реалізації їх за плату (як товару).
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк [31]	Будь-яка діяльність, зокрема підприємницька, пов'язана з виробництвом та обміном (реалізацією) матеріальних та нематеріальних благ, що є товаром.
В.Г. Швець [123]	Діяльність, що пов'язана з виробництвом, обміном і споживанням матеріальних і нематеріальних благ.
В.В. Лаптев [50]	Діяльність, яка пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт та наданням послуг, а також із забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами.

Схоже трактування поняття «господарська діяльність» наведено і у фінансово-економічному словнику за редакцією А.Г Загороднього, Г.Л. Вознюк [31] та у дослідженнях В.Г. Швець [123].

У Методиці визначення відносин контролю господарська діяльність [59] трактується виключно як діяльність виробництва, реалізації, придбання товарів, отже, не враховує невиробничу сферу, а також підкреслює функцію контролю, що здійснюється суб'єктами господарювання. Такий підхід, на нашу думку, потребує суттєвого доопрацювання, оскільки значно звужує сутність поняття, а виокремлення лише функції контролю нівелює існування інших важливих функцій управління, таких як планування, організація та мотивація.

У науковій літературі вважається, що закріплене в Господарському кодексі України визначення господарської діяльності є найповнішим та містить більш детальну характеристику господарської діяльності, ніж поняття, що закріплені в інших нормативно-правових актах. Однак, як зазначають дослідники, зокрема В.М. Гайворонський і В.П. Жушман, до цього слід додати, що господарювання означає здійснення економічно значущої діяльності, метою якої є здобуття господарської вигоди, тобто не тільки одержання прибутку, але й задоволення суспільних потреб. Адже задоволення суспільних потреб є кінцевою метою виготовлення продукції у виробничій системі з використанням природних

ресурсів. Саме потреби є рушійною силою розвитку виробництва, збереження і відтворення природних ресурсів [20, с. 3]. Фактично така позиція відображена в інших нормах Господарського кодексу (ч. ч.1, 2 ст. 3), проте не знайшла свого вираження у визначенні поняття, що свідчить про необхідність його доповнення та внесення чіткості у визначення його змісту.

І останнє з прийнятих на законодавчому рівні визначень господарської діяльності наведено у Податковому кодексі від 2 грудня 2010 р. Податковий кодекс трактує господарську діяльність виключно як підприємницьку діяльність, оскільки зазначає спрямування такої діяльності на отримання доходу, тому не враховує наявність некомерційної господарської діяльності, яка може здійснюватися і без мети одержання прибутку. Проте у Податковому кодексі зазначається, що господарська діяльність може провадитися як господарюючим суб'єктом самостійно, так і через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами, що розширює сутність поняття.

Відсутність єдиного трактування господарської діяльності у чинних нормативно-правових актах не тільки не сприяє гармонізації господарського законодавства, але й вносить плутанину щодо його використання, що обумовлює наявність значної кількості різного роду практичних проблем.

Вирішити ці проблеми у своїх дослідженнях пропонує, зокрема, О.М. Вінник [12], який розглядає господарську діяльність через призму підприємницької діяльності, зазначаючи метою виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг їх реалізацію за плату (як товару), отже, не враховує наявність некомерційної господарської діяльності. Автор підкреслює такі характеристики господарської діяльності, як суспільна корисність та професійність, а також робить акцент та регулюванні господарської діяльності з метою соціального спрямування економіки. Так, дійсно, у процесі виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг виявляються приватні інтереси, інтереси товаровиробників, суспільства і держави, трудових колективів, споживачів, що породжує необхідність їх узгодження.

Т.С. Васильєва [10] у своїх дослідженнях також розглядає господарську діяльність як суспільно корисну та акцентує увагу на її систематичності. Автор, як і попередні дослідники, розглядає лише комерційну діяльність та не враховує те, що господарська діяльність може здійснюватися і без мети одержання прибутку.

В.В. Лаптев [50] у своїх дослідженнях підходить досить стримано до трактування поняття «господарська діяльність» і, на нашу думку, не розкриває його сутність повною мірою. Автор акцентує увагу на тому, що господарська діяльність пов'язана із забезпеченням виробників товарів, робіт послуг необхідними ресурсами, однак не пояснює, які ресурси має на увазі, що не дає змогу розкрити сутність цього поняття.

Можна виокремити певні ознаки підприємницької діяльності, які в комплексі віддзеркалюють її суть. Тому з метою ґрунтовного аналізу сутності підприємницької діяльності розглянемо ознаки, які є основоположними для її розуміння у світлі конституційного права на підприємницьку діяльність.

Самостійність - це можливість особи, яка стає підприємцем, самостійно вирішувати всі питання діяльності власного підприємства або самостійно спрямовувати свою підприємницьку діяльність, здійснювати юридично значущі дії щодо реалізації своєї підприємницької правоздатності, виходячи з економічної вигоди та кон'юнктури ринку, відповідно до Конституції та законів України. Самостійність здійснення підприємницької діяльності гарантується заборонаю для державних органів, їх посадових осіб втручатися в таку діяльність, приймати дискримінаційні заходи. В. Даль тлумачив слово «підприємлювати» як затівати, наважуватися виконати яку-небудь нову справу, приступати до здійснення чого-небудь значного [25, с.388]. У цьому сенсі підприємництво тотожне заповзятливості - здібності до самостійних активних вчинків. Створення підприємства, початок підприємницької діяльності - результат вільного волевиявлення підприємця. Здійснення підприємницької діяльності також проводиться самостійно.

Ініціативність - це можливість здійснення «дій на основі власного підприємництва, винахідливості тощо» [77, с.7] відповідно до Конституції та законів України. В легітимному визначенні ознака самостійності пов'язана з ініціативністю. Науковці акцентують на вольовій природі підприємницької діяльності, оскільки суб'єкти ініціюють цю діяльність власною владою і в своїх інтересах. Ініціатива повинна бути розумною, обґрунтованою, реальною та правомірною [71, с. 19].

Систематичність характеризується певною повторюваністю (циклічністю) у її здійсненні, тобто це можливість «регулярно, професійно та постійно» здійснювати підприємницьку діяльність, відповідно до Конституції та законів України [97, с.24]. Систематичність нерозривно пов'язана із стабільністю ринкових механізмів, є гарантом захисту прав споживачів і контрагентів, дає можливість мати повне уявлення про динаміку та структуру ринку, отримувати повну, достовірну інформацію.

Господарська діяльність на власний ризик - це покладення на підприємця несприятливих наслідків або збитків, що не пов'язані з неправильною поведінкою підприємця [51, с.219]. Підприємницька діяльність за своєю природою є ризиковою діяльністю, оскільки та або інша дія підприємця містить у собі можливість певних витрат. Звичайно, вміння робити точні розрахунки, передбачити ринкову кон'юнктуру знижує ймовірність невдачі, але цілком усунути ризик неможливо.

Під досягненням економічних і соціальних результатів та отриманням прибутку слід розуміти прагнення суспільного визнанням, бажання зайняти провідну позицію на тому чи іншому ринку, на одержані кошти від прибутків займатися благодійництвом тощо. Основне, що вирізняє підприємця серед інших представників суспільно корисної діяльності - це можливість і обов'язкове отримання прибутку [8, с.13]. Прибуток є продуктом підприємницьких здібностей, тому його можна розглядати як плату підприємцю за працю з управління. Слід зазначити, що наведені особливі ознаки підприємницької діяльності не можуть бути виокремленні, оскільки лише їх сукупність та

поєднання дозволяють вважати ту чи іншу діяльність підприємницькою [63, с. 196]. Доктринальними ознаками господарської діяльності, які визначаються в науковій літературі, є: а) її здійснення у сфері суспільного виробництва, а не у сфері особистого споживання; б) суспільне виробництво знаходить своє відображення у використанні майна або майнових прав; в) діяльність організовує виробництво. Таким чином, спрощене розуміння господарської діяльності зводиться до того, що вона є організаційно-майновою діяльністю [119, с. 13].

Доцільне виокремити такі ознаки господарської діяльності.

- 1) Сфера здійснення - суспільне виробництво (господарська сфера).
- 2) Зміст - виробництво та реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг відбуваються не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб - споживачів.
- 3) Вартісний характер - в межах господарської діяльності реалізується продукція, виконуються роботи, надаються послуги, які можливо оцінити у грошовому еквіваленті.
- 4) Особливий суб'єктний склад - господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання, якими, відповідно до ст. 55 Господарського кодексу, є господарські організації (юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до законодавства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку), а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Окрім того, вважаємо за доцільне відносити до складу суб'єктів господарювання і фізичних осіб, які не зареєстровані як підприємці, проте реалізують товари, здійснюють продаж вироблених, перероблених та придбаних речей, товарів, реалізацію власної сільськогосподарської продукції, що вирощена самостійно на земельних ділянках, наданих їм у розмірах, встановлених Земельним кодексом України.

5) Поєднання приватних інтересів виробника (в одержанні прибутку чи інших вигод/переваг від господарської діяльності) та публічних інтересів (суспільства в особі широкого кола споживачів - в отриманні певних благ; держави - в отриманні прибутків та інших обов'язкових платежів від суб'єктів господарювання; територіальної громади - в забезпеченні зайнятості членів громади шляхом їх залучення на засадах індивідуального підприємництва чи трудового найму суб'єктами господарювання до господарської діяльності; у задоволенні потреб громади в певних роботах, послугах, продукції; в участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань територіальної громади в благоустрої; у сплаті місцевих податків та зборів тощо).

6) Виконання на професійній основі.

7) Здійснення в межах чинного законодавства.

Вказані загальні риси господарської діяльності набувають додаткового специфічного забарвлення в кожній конкретній галузі чи сфері національної економіки [58, с. 14].

Таким чином, підприємницька діяльність - це право на здійснення різнобічної діяльності громадян, яка спрямовується на одержання прибутку за допомогою інтелектуальних й фізичних можливостей, але при наявності певного ризику. а сутністю право на підприємницьку діяльність – це визнані Конституцією та законами України можливості певної поведінки людини і громадянина в сфері виробництва з метою одержання прибутку. За змістом - це певні матеріальні блага в сфері виробництва та права на ці блага, а саме: право на їхній обмін, розподіл, володіння, користування, розпорядження, одержання прибутку. За формою - це міра або образ, спосіб, форма поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей людини і громадянина у сфері виробництва.

1.3. Підприємництво як спосіб реалізації права на підприємницьку діяльність

Сучасні дослідження показують, що процвітання розвинутих країн світу забезпечує успішна реалізація підприємницького потенціалу як четвертого фактора виробництва (нарівні з землею, працею і капіталом) [40, с. 20].

Підприємництво - самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових товарів або старих новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків та самореалізації власної мети.

Термін «підприємництво» ввів в економічну термінологію французький економіст Рішар Кантіллон у XVIII ст. Він охарактеризував підприємця як власника - самостійного товаровиробника, - в діяльності якого обов'язково є фактор ризику. Відтоді зміст поняття підприємець значно змінився. Сучасна наука визначає підприємця як особу, що займається особливим видом діяльності, в основі якої є такі ознаки: свобода вибору видів і методів діяльності. Підприємець має право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству; наявність фактора ризику для початку та розвитку бізнесу. Підприємець несе персональну майнову відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки; орієнтація на досягнення комерційного успіху. Підприємництво - це діяльність, спрямована на досягнення прибутку; інноваційний характер [56, с. 6].

Підприємництво - це спроба створити щось нове або поліпшити вже існуюче. У ширшому розумінні, підприємництво - це певний тип господарської поведінки, для якої характерні: інноваційність, постійний пошук нових можливостей, новаторських ідей; готовність йти на обґрунтований ризик; гнучкість та постійне оновлення; цілеспрямованість і наполегливість.

Підприємницька діяльність - праця індивіда, заснована на розвитку особистісних чинників, розширенні знань про свої можливості, спрямована на досягнення найкращого результату в господарській діяльності, на отримання економічної вигоди і насамперед привласнення додаткового продукту. Підприємництвом не вважають виконання будь-якого завдання, якщо виконавець не мав хоча б одного особистісного чинника і права на свободу такої

діяльності. Особистісні чинники підприємництва - особиста власність, фізичні, розумові здібності, знання і досвід, становище в суспільстві, права тощо. Підприємництво - це самостійна, ініціативна, на власний ризик діяльність щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та зайняття торгівлею з метою одержання прибутку [98].

У сучасному розмінні підприємництво розглядається як рушійна сила економічного розвитку. Тобто підприємництво - це дії, спрямовані на отримання результату негайно, а економічний розвиток - це результат дій. Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що поняття «підприємництво» є ключовим в економічній теорії. Тим більш багатостороннім та диференційованим має бути підхід до розуміння цього суспільного явища, враховуючи вплив, який підприємництво здійснює на всі відносини в державі [96, с. 44].

Відповідно до чинного законодавства України, підприємницька діяльність здійснюється фізичними та юридичними особами, що зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. З цього виходять і вчені у своїх наукових дослідженнях з зазначеного питання. Тобто прийнято вважати, що підприємницькою діяльністю можуть займатися тільки юридичні і фізичні особи, які набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Таке становище є результатом ототожнення основних засад та понять господарського та цивільного права з конституційним правом.

Цікавою є думка С.В. Різника, згідно якої обов'язковою ознакою підприємницької діяльності слід вважати безпосередність та опосередкованість. Він вводить поняття «безпосередня підприємницька діяльність», під якою слід розуміти підприємницьку діяльність, що здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності - фізичними та юридичними особами, зареєстрованими у встановленому законом порядку, та «опосередкована підприємницька діяльність», що є, на його думку, підприємницькою діяльністю, що здійснюється фізичними особами через належні їм на праві власності юридичні особи. Отже, на його переконання, підприємницька діяльність - це безпосередня або опосередкована самостійна, ініціативна, систематична, на

власний ризик діяльність, що здійснюється з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [93, с. 14].

Суб'єктами господарювання в Україні є учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна. Відповідно до законодавства вони підлягають державній реєстрації як юридична особа або як фізична особа – підприємець. Визначення поняття суб'єкта господарювання міститься у Господарському Кодексі України [22] та в таких законах України, як: «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» [83], «Про захист економічної конкуренції» [86], «Про ліцензування видів господарської діяльності» [88]. Разом з тим заслуговує уваги той факт, що наведені закони містять власне визначення поняття суб'єкта господарювання з урахуванням необхідних властивостей для відповідних правовідносин. Можливі використання й інших понять для визначення суб'єкта господарювання. Наприклад, В.К. Мамутов розглядає поняття «суб'єкт господарювання», «суб'єкт господарської діяльності», «господарюючий суб'єкт», «господарююча організація» як синоніми [62, с. 273].

У ГК закріплена ідея віднесення до суб'єкта господарювання в залежності від визнаної законом можливості бути учасником господарсько-правових відносин, а не від наявності статусу юридичної особи. Це є оправданим з точки зору використання міжнародного досвіду та адаптації українського законодавства до законодавства ЄС.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суть визначення «суб'єкт господарювання» полягає в тому, що підприємство є товаровиробником, трудовим колективом, який на професійній основі виробляє та реалізує свій товар з метою одержання прибутку. Як господарюючий суб'єкт підприємство

здійснює виробничу, науково-дослідну, іншу господарську діяльність. Господарська діяльність включає як виробничу діяльність, у процесі якої виробляється продукція, вироби народного споживання та інші матеріальні цінності, так і невиробничу діяльність, пов'язану з виконанням різних видів робіт, у тому числі науково-дослідних, надання послуг, результати яких відчужуються як товар [7, с. 183].

Відповідно до ст.ст. 55, 58 ГК можна виокремити наступні властивості суб'єкта господарювання: здійснення господарської діяльності (діяльність, що пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, виконанням робіт і наданням послуг, а також забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами; наявність державної реєстрації; наявність господарської компетенції (сукупність господарських прав і обов'язків); наявність відокремленого майна; самостійна відповідальність за своїми зобов'язаннями. Окрім наведених, у науковій літературі зустрічаються ще деякі ознаки суб'єкта господарювання (організаційно-правова форма, легітимність існування). Але вони тісно пов'язані з попередніми ознаками і не будуть використовуватися як обов'язкові при порівнянні понять в європейському, німецькому та українському праві. Слід окремо відмітити, що в українському праві суб'єкт господарювання може бути створеним як з метою здійснення підприємництва (пов'язане з отриманням прибутку), так і для непідприємницької діяльності.

Суб'єктами господарювання є:

- 1) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;
- 2) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку [121].

Суб'єктом господарювання відповідно до законів України визнається громадянин у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови

державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи. Відповідно до частини 3 статті 128 ГК України громадянин може здійснювати підприємницьку діяльність: безпосередньо як підприємець або через приватне підприємство, що ним створюється; із залученням або без залучення найманої праці; самостійно або спільно з іншими особами. Громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення. Фізична особа набуває статусу суб'єкта підприємницької діяльності за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом. Громадянин здійснює управління заснованим ним приватним підприємством безпосередньо або через керівника, який наймається за контрактом.

Виходячи з наведеного, статус фізичної особи - підприємця - це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, тобто самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. При цьому, юридичний статус "фізична особа - підприємець" сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право- та дієздатності.

Суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського відання, права оперативного управління відповідно до визначення цієї компетенції у цьому Кодексі та інших законах. Суб'єкти господарювання - господарські організації, які діють на основі права власності, права господарського відання чи оперативного управління, мають статус юридичної особи, що визначається цивільним законодавством та цим Кодексом. Суб'єкти господарювання, зазначені у пункті першому частини другої цієї статті, мають право відкривати свої філії, представництва, інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи (ст.55 ГК України).

Суб'єкти господарювання - юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, їх відокремлені підрозділи, які не мають

статусу юридичної особи, фізичні особи - громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які є суб'єктами підприємницької діяльності, а також постійні представництва нерезидентів, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність, якщо такі суб'єкти беруть участь у формуванні, розподілі, володінні, використанні та відчуженні активів, що належать державі, а також використовують кошти, що залишаються у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів чи державних цільових фондів та кредитів, отриманих під гарантії Кабінету Міністрів України, за винятком розташованих на території України іноземних дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також представництв нерезидентів, які не провадять підприємницької діяльності. Отже, законодавчо закріплене українське поняття суб'єкт господарювання є доволі чітким.

Суб'єкти господарювання - учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Частина 2 статті 58 Господарського кодексу України зазначає, що відкриття суб'єктом господарювання філій (відділень), представництв без створення юридичної особи не потребує їх державної реєстрації. Відомості про відокремлені підрозділи суб'єктів господарювання залучаються до її реєстраційної справи та включаються до Єдиного державного реєстру в порядку, визначеному законом.

Серед самостійних суб'єктів господарювання варто виділити підприємство, яке створене компетентним органом державної влади, або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом.

 Відповідно до Глави 7 Господарського кодексу України основним учасником відносин у сфері підприємництва є підприємство як юридична особа

- суб'єкт підприємництва. В правовому регулюванні взаємовідносин між суб'єктами господарювання вирішальна роль належить Цивільному кодексу України. У відповідності до даного законодавчого акту загальна класифікація юридичних осіб має наступний вигляд (рис. 1.1) [27, с. 36].

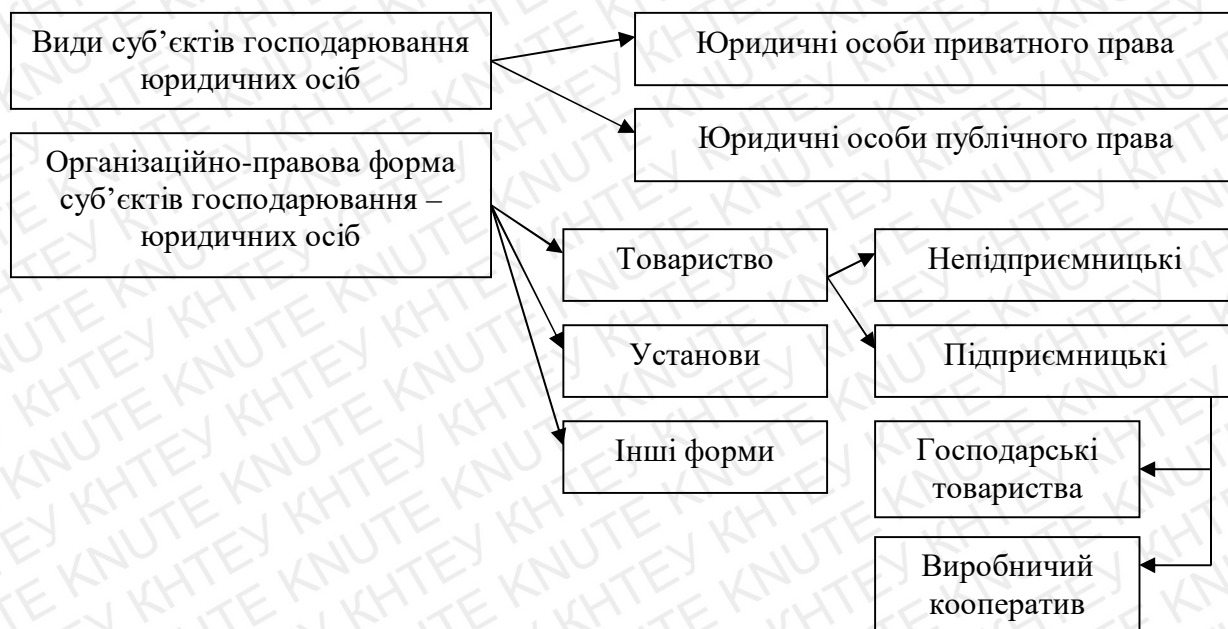

Рис. 1.1. Класифікація суб'єктів господарювання - юридичних осіб

Підприємство - це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, встановленому Господарським кодексом та іншими актами законодавства (ч. 1 ст. 62 ГК України). Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. Підприємство діє, як правило, на основі статуту. Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Відповідно до ст. 63 ГК України залежно від суб'єкта права власності, який виступив засновником підприємства, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- 1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності фізичних осіб чи суб'єкта підприємництва - юридичної особи;
- 2) підприємство, що діє на основі власності кількох власників одного виду права власності (підприємство колективної власності);
- 3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- 4) державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- 5) підприємство, засноване на змішаній власності (на базі об'єднання майна різних власників).

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом. Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства: державні; комунальні; підприємства об'єднань громадян чи релігійних організацій; підприємства споживчої кооперації; підприємства, засновані на приватній власності одного засновника, тощо.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є: кооперативні підприємства

(виробничі кооперативи); підприємства, що створюються у формі господарського товариства; інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб [39, с. 120].

☞☞☞Перелічені у ст. 63 ГК України види підприємств можуть діяти в різних організаційно-правових формах. До них, зокрема, належать:

- державні та комунальні унітарні підприємства; господарські товариства;
- виробничі кооперативи;
- підприємства споживчої кооперації, підприємства об'єднань громадян чи релігійних організацій;
- приватні підприємства; фермерські господарства [85, с. 40].

Відповідно до ст. 73 ГК України державне унітарне підприємство - це підприємство, яке утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління. Державне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу влади, до сфери управління якого воно входить. Державні унітарні підприємства діють як державні комерційні підприємства та казенні підприємства. Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту на принципах підприємництва, і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном. Статутний фонд державного комерційного підприємства утворюється уповноваженим органом, до сфери управління якого воно входить, до реєстрації цього підприємства як суб'єкта господарювання. Мінімальний розмір статутного фонду державного комерційного підприємства встановлюється законом. Держава та орган, до сфери управління якого входить державне комерційне підприємство, не несуть відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, передбачених законом.

Казенні підприємства створюються у галузях народного господарства, в яких: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним (понад п'ятдесят відсотків) споживачем продукції

(робіт, послуг) виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважаючим (понад п'ятдесят відсотків) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним; приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом. Казенне підприємство створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. Воно є юридичною особою, має відповідні рахунки в установах державного банку, печатку із своїм найменуванням.

Казенне підприємство здійснює господарську діяльність відповідно до виробничих завдань органу, до сфери управління якого воно входить. Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном, що належить до основних фондів, без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить. Казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства [118].

Комунальне унітарне підприємство - це підприємство, яке утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління.

Статутний фонд комунального унітарного підприємства утворюється органом, до сфери управління якого воно входить, до реєстрації його як суб'єкта господарювання. Мінімальний розмір статутного фонду комунального унітарного підприємства встановлюється відповідною місцевою радою. Комунальне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника та органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого воно входить.

Відповідно до ст. 79 ГК України господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти підприємництва, створені юридичними особами та (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку [62].

Згідно з ч. 1 ст. 114 Цивільного кодексу України господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

Господарські товариства є юридичними особами. Суб'єкти господарювання - юридичні особи, які стали засновниками або учасниками господарського товариства, зберігають статус юридичної особи. Господарські товариства можуть здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, якщо інше не передбачено законом. Засновниками та учасниками господарського товариства можуть бути фізичні або юридичні особи, держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада та інші суб'єкти публічного права. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій. Акціонерні товариства за порядком розповсюдження акцій між засновниками та учасниками і ступенем їх обігу можуть бути відкритими або закритими. Акції викритого акціонерного товариства можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах. Акціонери відкритого товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів та товариства. Акції закритого акціонерного товариства розподіляються між засновниками або серед заздалегідь визначеного кола осіб і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на

біржі. Акціонери закритого товариства мають переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства.

Мінімальний розмір статутного фонду акціонерного товариства складає не менше суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам [11, с. 32].

Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки власним майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів. Мінімальний розмір статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю становить не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам. Згідно з ч. 1 ст. 141 Цивільного кодексу України законом встановлюється максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю. При перевищенні цієї кількості товариство з обмеженою відповідальністю підлягає перетворенню на акціонерне товариство протягом одного року, а зі спливом цього строку - ліквідації у судовому порядку, якщо кількість його учасників не зменшиться до встановленої межі.

Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників. Мінімальний розмір статутного фонду товариства з додатковою відповідальністю складає не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам [82, с. 35].

Повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладами (вкладники).

Відповідно до ст. 95 ГК України виробничим кооперативом визнається добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності. Виробничі кооперативи можуть здійснювати виробничу, переробну, заготівельно-збутову, постачальницьку, сервісну і будь-яку іншу підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Виробничий кооператив є юридичною особою і діє на основі статуту [68, с. 124].

Підприємства споживчої кооперації, підприємства об'єднань громадян чи релігійних організацій. Відповідно до ст. 111 ГК України споживчі товариства, їх спілки (об'єднання) можуть утворювати для здійснення своїх статутних цілей підприємства відповідно до вимог ГК України та інших законів. Підприємствами споживчої кооперації визнаються унітарні або корпоративні підприємства, утворені споживчим товариством (товариствами) або спілкою (об'єднанням) споживчих товариств відповідно до вимог ГК України та інших законодавчих актів з метою здійснення статутних цілей цих товариств, спілок (об'єднань).

Відповідно до ст. 112 ГК України підприємством об'єднання громадян, релігійної організації є унітарне підприємство, засноване на власності об'єднання громадян (громадської організації, політичної партії) або власності релігійної організації для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань. Засновником підприємства об'єднання громадян є відповідне об'єднання громадян, що має статус юридичної особи, а також об'єднання (спілка) громадських організацій у разі, якщо його статутом передбачено право заснування підприємств. Політичним партіям та юридичним особам, що ними

створюються, забороняється засновувати підприємства, за винятком засобів масової інформації, підприємств, що здійснюють продаж суспільно-політичної літератури, інших пропагандистсько-агітаційних матеріалів, виробів з власною символікою, проведення виставок, лекцій, фестивалів та інших суспільно-політичних заходів.

Релігійні організації мають право засновувати видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, необхідні для забезпечення діяльності цих організацій. Підприємство об'єднання громадян, релігійної організації діє на основі статуту і є юридичною особою.

Відповідно до ст. 113 ГК України приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта підприємництва-юридичної особи.

Відповідно до ст. 114 ГК України фермерське господарство є формою підприємництва громадян з метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції. Згідно з ст. 1 Закону України „Про фермерське господарство" від 19 червня 2003 року фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону [72, с. 14]. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень Статуту фермерського

господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).

Отже, юридичні особи — суб'єкти господарювання мають три підстави створення: 1) юридичні особи, створені відповідно до ЦК; 2) юридичні особи — державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України; 3) інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. З огляду на загальний поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права варто наголосити, що переважна більшість юридичних осіб приватного права створюється відповідно до ЦК, а юридичні особи публічного права — відповідно до положень Конституції України, ГК України та законів. Юридичними особами, створеними згідно з ГК України, є державні, комунальні та інші підприємства. Відповідно, юридичними особами публічного права є державні унітарні підприємства і державні комунальні підприємства.

Отже, підприємницька діяльність - це перш за все право на здійснення різнобічної діяльності громадян, спрямована на одержання прибутку за допомогою власних як інтелектуальних, так і фізичних можливостей, при наявності певного ризику. Господарювання - це і господарське управління, і господарське відання. Господарювання здійснюється різноманітними суб'єктами: державою, територіальними самоврядними системами, підприємствами, бюджетними та іншими організаціями, які не мають на меті одержання прибутку, окремими громадянами. Господарською діяльністю Господарський кодекс називає діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, які мають цінову визначеність.

Можна визначити поняття «господарська діяльність» як самостійну, суспільно корисну діяльність юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізичних осіб, спрямовану на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг, що

мають цінову визначеність, яка поєднує приватні і публічні інтереси та здійснюється в межах чинного законодавства. Такий підхід підкреслює основні ознаки господарської діяльності та робить акцент на необхідності дотримуватися вимог чинного законодавства, що особливо актуально в умовах сьогодення. Господарська діяльність має низку характерних ознак: 1) вона ведення суб'єктами господарювання; 2) ця діяльність ведеться у сфері суспільного виробництва; 3) вона спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг; 4) зазначені продукція, роботи чи послуги мають вартісний характер і цінове вираження.

Висновки до 1 розділу

1. У системі економічних прав конституційне право людини і громадянина на підприємницьку діяльність посідає окреме місце. Право на підприємницьку діяльність відноситься до групи економічних прав, яка у загальній системі прав людини і громадянина є самостійною групою прав, що характеризується особливою соціально-правовою природою, суб'єктно-об'єктним складом, сферою застосування і функціональним призначенням.

У відповідності до ст. 42 Конституції України від 28 червня 1996 року, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Конституція України містить порівняно незначну кількість основних економічних прав, до яких слід відносити: право приватної власності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42); право користуватися об'єктами права державної і комунальної власності (ст. 41); право користуватися об'єктами права власності народу України (ст. 13). Із права на підприємницьку діяльність впливає те, що суб'єкт (людина, громадянин, особа без громадянства, іноземець) мають право на здійснення такої діяльності та можуть застосовувати різні форми її реалізації.

2. Право на підприємницьку діяльність є системоутворюючим елементом усього комплексу відносин у ринковій економіці і має розглядатися як у «вертикальному», так і «горизонтальному» системно-структурному контексті

системи права та системи законодавства. Конституційне право на підприємницьку діяльність фактично ґрунтується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик та з метою одержання прибутку господарської діяльності, не забороненої законом. За сутністю право на підприємницьку діяльність – це визнані Конституцією та законами України можливості певної поведінки людини і громадянина в сфері виробництва з метою одержання прибутку. За змістом - це певні матеріальні блага в сфері виробництва та права на ці блага, а саме: право на їхній обмін, розподіл, володіння, користування, розпорядження, одержання прибутку.

3. Підприємництво - самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку. Підприємницька діяльність - це право на здійснення різнобічної діяльності громадян, яка спрямовується на одержання прибутку за допомогою інтелектуальних й фізичних можливостей, але при наявності певного ризику.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно законодавства України, державні, комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. Поняття та особливості правового забезпечення підприємницької діяльності

Здійснення державою регулювання господарської діяльності в основному відбувається у двох формах: створення нормативно-правового забезпечення сфери господарювання, тобто правового регулювання господарських відносин, та застосування різноманітних, визначених законодавством, заходів державного регулювання до суб'єктів господарювання, що породжує виникнення адміністративних відносин між державними органами та суб'єктами господарювання. При цьому державною регуляторною політикою у сфері господарської діяльності називається напрям державної політики, що спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, які встановлені Конституцією України та законами України [115, с. 221].

У сучасній доктрині до правових засобів правового забезпечення відносяться норми і принципи права, правозастосовна діяльність, нормативні договори, юридичні факти, суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Іноді підкреслюється, що саме певний арсенал правових засобів визначає певну специфіку галузей та інститутів права [6, с. 256].

Під правовим забезпеченням підприємницької діяльності розуміється

комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах і актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва при здійсненні ними господарської діяльності, а також визначають міру відповідальності за порушення цих правил. Отже, воно за суб'єктивним станом має подвійну правову природу: по-перше, з погляду публічного права органи публічної адміністрації стосовно суб'єктів підприємництва є, з одного боку, зобов'язаними і мають забезпечувати їхні законні права та інтереси, з другого боку, у випадку порушення ними прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства — мають право застосовувати стосовно них заходи адміністративного примусу. По-друге, з погляду приватного права вони не мають права втручатися в діяльність суб'єктів господарювання, що виявляється в різних формах захисту підприємців та утворення для них сприятливого підприємницького середовища [65].

Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової системи державних гарантій щодо підтримки і сприяння підприємницької діяльності. Правове забезпечення створює те середовище, в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист прав власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку.

Правове забезпечення опосередковується двома напрямками регулювання підприємницької діяльності. Перший напрям регламентує порядок реалізації права на підприємництво, гарантуючи його непорушність і визначаючи правовий статус суб'єктів господарювання. Другий — визначає цілі, організаційно-правові засоби, методи і прийоми впливу держави на упорядкування відносин щодо здійснення підприємницької діяльності [125, с. 47].

Правове регулювання господарської діяльності - це заснована на законодавстві діяльність держави щодо юридичного закріплення, упорядкування, розвитку та охорони суспільних відносин, які виникають у сфері господарювання. Правове регулювання діяльності підприємців, як різновид соціального регулювання являє собою один з найважливіших напрямків діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, що здійснюється за допомогою права та сукупності правових засобів і виявляється у цілеспрямованому і організуючому впливі на підприємницьку діяльність громадян з метою її упорядкування, охорони, надання стабільності і створення відповідних умов для реалізації ними господарської діяльності.

Правове регулювання господарських відносин, як відзначено в преамбулі ГК України, має на меті забезпечення зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, забезпечення його соціальної спрямованості, утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України, сприяння гармонізації її з іншими економічними системами.

Господарські відносини межують з іншими відносинами в економіці - фінансовими, природо ресурсними, трудовими та іншими, проте відзначена їх властивість опосередковувати процес розширеного економічного відтворення робить ці відносини центральною складовою, серцевиною відносин в економіці [14, с. 54].

Таким чином, найпершим і найважливішим фактором, який формує режим правового регулювання (правовий режим) галузі господарського права є його предмет - господарські відносини. Завдяки предмету окреслюється і систематизується коло однорідних за змістом, сутністю та призначенням правових норм, що утворюють цю галузь і об'єктивно потребують єдиного узгодженого порядку (режиму) для їх ефективного регулювання. Предмет правового регулювання господарської діяльності - це господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері

господарювання. Предметом правового регулювання підприємництва, як і будь-якої іншої підгалузі права, є специфічне коло суспільних відносин. Вони виникають у процесі або в зв'язку із провадженням підприємницької діяльності та її суб'єктами – носіями взаємопов'язаних прав і обов'язків передбачених законом. За допомогою нормативно-правових актів, що призначені регулювати відносини між державою і суб'єктами господарювання, а також між суб'єктами господарювання, держава здійснює адміністративно-правове регулювання порядку провадження господарської діяльності. Саме завдяки законам та іншим нормативно-правовим актам створюється необхідний правовий режим забезпечення та охорони публічних і приватних інтересів у сфері господарювання, визнання статусу суб'єкта господарської діяльності, надання прав на зайняття певними видами діяльності, що встановлює обов'язкові вимоги і визначення порядку провадження такої діяльності, здійснення контролю за провадженням діяльності в даній сфері з метою недопущення небажаних результатів господарської діяльності, стимулювання, підтримка суб'єктів господарської діяльності та інших видів економічного впливу [102, с. 82].

Типи правого регулювання підприємницької діяльності це особливості загального порядку правового регулювання господарської діяльності в даному конкретному випадку: дозволу чи заборони. Відповідно до цього існують такі типи правого регулювання господарської діяльності: 1. Загальний дозвіл — це тип правового регулювання, який базується на презумпції дозволу виконувати ті чи інші дії. Цей тип правового регулювання господарської діяльності виходить з формули: дозволено все, крім того, що прямо заборонено законом. 2. Звільнення від заборони — це тип правового регулювання господарської діяльності, основу якого складає загальна заборона певних видів дій, але при цьому формується конкретне звільнення від неї, тобто робиться виняток із загальної заборони. В цьому типі правого регулювання господарської діяльності реалізується принцип: заборонено все, за винятком того, що прямо дозволено законом.

Основою правового регулювання господарської діяльності є:

1. Конституція України затвердила загальні принципи здійснення підприємницької діяльності. Зокрема, ст. 42 Конституції України зазначає, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Проте підприємницька діяльність народних обранців, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом [46].

2. Кодекси України

Господарський кодекс України встановлює правові засади господарської діяльності. ГК визначає засади господарювання в Україні, установлює загальні принципи господарювання і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Цивільний кодекс України Цивільний кодекс України регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), що ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Варто пам'ятати, що ГК містить у собі положення, що передбачають застосування до регулювання господарських відносин положень ЦК (зокрема, у ст. 175 ГК зазначено, що майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом).

Інші кодекси також мають велике значення для врегулювання відносин між господарюючими суб'єктами. Наприклад, Господарський процесуальний кодекс України вирішує господарські спори між підприємствами, установами, організаціями, іншими юридичними особами (в тому числі іноземними) і громадянами, які набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Податковий кодекс України регулює питання оподаткування юридичних і фізичних осіб, у т. ч. підприємців, а також визначає повноваження органів Державної фіскальної служби України щодо прийняття звітності від суб'єктів підприємницької діяльності, проведення перевірок їх діяльності тощо.

Митний кодекс України визначає порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів, що поставляються за договорами господарюючих суб'єктів, сплати мита та митних зборів, а також процедуру митного контролю.

Повітряний кодекс України, Кодекс торговельного мореплавства України, Водний кодекс України визначають специфіку провадження господарської діяльності на відповідних видах транспорту тощо.

3. Закони України. Зважаючи на велику кількість Законів України, які покликані регулювати господарську діяльність, назовемо тільки найважливіші з них.

4. Укази Президента України — це підзаконні нормативно-правові акти, що теж є важливим джерелом господарського законодавства.

5. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України

6. Міжнародно-правове регулювання господарських правовідносин

Норми, які допомагають здійснюватися міжнародно-правове регулювання господарської діяльності, можна знайти в міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [79].

Існує доктринальна думка про те, що свобода суб'єктів комерційного господарювання включає в себе право на вибір: будь-якого виду та форми господарської діяльності; будь-якої сфери господарювання; встановлених законом організаційно-правових форм господарської діяльності; створення нових форм господарювання. А ст. 42 Основного Закону регламентує право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. У свою чергу ст. 43 Господарського кодексу України встановлює, що підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом. При цьому особливості здійснення окремих видів підприємництва встановлюються законодавчими актами. Проте, враховуючи ризиковий характер будь-якого комерційного господарювання, її здатність заподіяти шкоду самим суб'єктам господарювання, іншим членам суспільства, безпеки суспільства і держави, а також з метою стимулювання соціально-

економічного зростання, держава повинна розумно поєднувати, з одного боку, цілеспрямований вплив на економіку і, з другого боку, надання суб'єктам господарювання самостійності. Така політика повинна включати законодавче визначення підстав і меж публічного втручання в господарську діяльність, її адекватну правову регламентацію, а також встановлення належного контролю за її здійсненням.

Зараз регулюючий вплив держави на господарську діяльність виражений в регламентації виробництва продукції (робіт) і надання послуг за допомогою встановлення певних правил (норм), якими повинні керуватися господарюючі суб'єкти, і в контролі за дотриманням цих правил. При цьому в державному регулюванні господарської діяльності значну роль відіграють господарсько-правові режими: ліцензування, сертифікація, акредитація, реєстрація, квотування тощо. Як наслідок, ч. 2 ст. 12 ГК України встановлює основні засоби регулюючого впливу держави на суб'єктів господарювання [116, с. 172].

У певних випадках державне втручання є потрібним та корисним: зокрема, для досягнення забезпечення правового господарського порядку, за наявності соціальних чи економічних негараздів або/та коли самі учасники ринкових відносин не можуть врегулювати проблеми, які виникли, тощо.

У разі оптимального збалансування ступінь втручання держави може варіюватися залежно від наявності різних факторів чи їх поєднання: сфери, галузі, виду господарської діяльності, від об'єкта (предмета) правового регулювання, соціальної зрілості суб'єктів саморегулювання, нормативно-правового забезпечення правовідносин та ін. Відповідно до статті 258 Господарського кодексу України особливості правового регулювання господарських відносин визначаються залежно від сфери суспільного виробництва, в якій складаються ці відносини, особливостей галузі господарювання, виду господарської діяльності, економічної форми результату господарської діяльності, простору, на якому складаються господарські відносини (внутрішньому чи зовнішньому ринку), особливостей суб'єктів, між якими виникають господарські відносини [18, с. 40].

Правові засоби забезпечення комерційного господарювання в цілому ініціюють створення правового режиму здійснення підприємницької діяльності. Встановлення норм, правил, стандартів поведінки суб'єктів комерційного господарювання в рамках своєї господарської діяльності, здійснення контролю за дотриманням цих правил, а також застосування заходів відповідальності у разі порушення встановленого правопорядку, прав та інтересів інших осіб є основним напрямом у правовому комерційному господарюванні. Крім того, у юридичній літературі чітко зазначається, що відповідальність є необхідним елементом системи засобів регулюючого впливу держави на господарську діяльність, яка забезпечує дотримання суб'єктами господарювання норм права. Встановлення заходів відповідальності суб'єктами господарювання за неналежне виконання своїх обов'язків значно впливає на зміст правового статусу суб'єкта господарювання, яке обмежується певними принципами і цілями встановлення та застосування відповідальності [117, с. 229].

У свою чергу, з метою забезпечення дотримання правових норм з боку суб'єктів господарювання, державна система створила спеціально уповноважені органи, які не тільки беруть участь у дозвільних процедурах, але й різноманітними засобами підтримують відповідні господарсько-правові режими. Ці уповноважені органи, як правило, здійснюють і державний контроль за господарюючими суб'єктами, що мають різні дозволи на здійснення певних видів діяльності, і має право залучати до відповідальності за порушення дозвільних процедур [115, с.221].

Органи державної влади і посадові особи уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус та загальні умови і порядок здійснення контролю та нагляду визначаються законами. Однак незаконне втручання та перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняються.

І.М. Ямкова зазначає, що Україна є державою з ринковою економікою, в якій ринок володіє об'єктивно властивими йому недоліками, які неможливо усунути без допомоги держави. Ринок і держава є двома взаємодіючими системами, відносини яких регулюються певними правовими засобами. Держава встановлює правові засади та засоби ринку, у межах яких суб'єкти господарювання мають певну свободу. Ці типові засади, перш за все, стосуються конкурентної поведінки, управлінських відносин, дозвільної системи і ліцензування, реклами й охорони навколишнього природного середовища. Ці засади та засоби закріплюються нормами законів України і різняться за ступенем обмеження господарської діяльності, але всі вони слугують встановленню певного господарського правопорядку в державі. Таким чином, держава за допомогою правових норм здійснює безліч форм впливу на суб'єктів господарської діяльності - від встановлення певних обмежень до державної підтримки [126].

У цьому аспекті як елемент державного впливу на підприємництво державне регулювання реалізується шляхом використання регулятивних повноважень, наданих державним органам. У системі державного впливу на економіку регулювання і відповідні його організаційно-правові заходи знаходяться між заходами безпосереднього державного контролю і опосередкованими контрольними механізмами.

Н. О. Саниахметова зазначає, що регулювання економіки є інструментом, що використовується державою для впливу на господарську діяльність, але це не єдиний інструмент, що використовується з такою метою. Воно ґрунтується на законодавстві, але ця характеристика притаманна не тільки йому, а більшості засобів державного впливу на економіку. Водночас відмінною особливістю законодавства, що становить основу регулювання економіки, є його здебільшого імперативний характер. Регулювання - це форма державного впливу на економіку, у разі порушення вимог якої, встановлених законодавством, може бути застосована відповідальність. Воно в цілому спрямоване на певне звуження можливостей вибору того чи іншого варіанта поведінки [99, с. 57]. За

визначенням Н. О. Саніахметової, державне регулювання економіки - це заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку, яка реалізується за допомогою встановлення державними органами правил, спрямованих на коригування господарської діяльності фізичних і юридичних осіб, підкріплених можливістю застосування правових санкцій у разі їх порушення [100, с. 3].

На думку ж Е. І. Харитонової, під державним регулюванням слід розуміти загальний благоустрій суспільних відносин у певній галузі економіки, який проводиться відповідно до вимог законодавства шляхом непрямого впливу на господарську діяльність суб'єктів економічних відносин, встановлення загальних правил, нормативів, стандартів щодо певного виду господарської діяльності, а також правових засад юридичної відповідальності за їх порушення, контролю за їх виконанням, створення та забезпечення ефективного функціонування фінансової і податкової систем, обмеження монополізму тощо [120, с. 13].

Н. Н. Вознесенська вважає, що мета державного регулювання економіки - забезпечення реалізації та захист публічних інтересів, таких як оборона і безпека держави, захист прав людини і громадянина, захист соціально-незахищених верств населення, охорона навколишнього середовища і, як наслідок, забезпечення гарантії прав людини і громадянина, закріпленої Конституцією України [16, с. 339].

Варто відзначити, що важливою характеристикою регулювання економіки, на відміну від інших елементів державного впливу на неї, слід вважати те, що воно здійснюється шляхом застосування норм, які забезпечуються реалізацією санкцій. Державне регулювання в основному не ґрунтується на економічних стимулах для досягнення мети. Інші інструменти державного впливу на економіку (оподаткування, субсидування) спрямовані на зміни у діяльності суб'єктів шляхом застосування економічних стимулів або використання інших прийомів (наприклад, поширення державними органами інформації, що впливає на поведінку у сфері економіки). У цьому сенсі державне регулювання економіки

за законодавством України здійснюється завдяки комплексу господарсько-правових засобів. Слід підкреслити, що для цього необхідні засоби правового регулювання господарської діяльності та метод державного впливу на економіку. Засоби правового регулювання господарської діяльності є суто теоретичним поняттям, що застосовується для відстоювання галузевої специфіки господарського права. У свою чергу, метод державного впливу на економіку має суто практичний сенс, оскільки дозволяє виробити зміст державної економічної політики для цілей подальшого правового закріплення. Регуляторну діяльність (регуляторний вплив) можна визначити лише як один із аспектів (засобів) регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання [124, с. 10].

Отже, засоби державного регулювання господарської діяльності - це встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання. Застосування засобів державного регулювання господарської діяльності має бути спрямоване на розв'язання двох основних задач: забезпечення оптимального державного регулювання, яке б виключало надмірне втручання держави в організацію і здійснення господарської діяльності; забезпечення оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних (господарських) відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів в державі. Господарсько-правове регулювання господарської діяльності спрямоване на встановлення його організаційних форм підприємництва, визначення права найму працівників і соціальні гарантії щодо використання їх праці, формулювання загальних гарантій прав підприємців, їх державну підтримку, відповідальність суб'єктів підприємництва тощо. Правове регулювання господарської діяльності — це дія права на відносини, що виникають у процесі господарської діяльності, за допомогою певних юридичних засобів, через систему яких ці відносини розвиваються в межах, визначених відповідними нормами права.

2.2. Законодавчі засади легітимації підприємницької діяльності

Поняття легітимності підприємницької діяльності є об'єктом неабиякої уваги науковців. В літературі зустрічаються дослідження понять «легітимація суб'єктів підприємництва» [80, с. 38], «легалізація суб'єктів підприємництва» [81, с. 162]. При чому їхня сутність ідентична. Легалізація - (від лат. *legalis* - законний) - узаконення, надання законної сили якому-небудь актові або дії. Легітимація - (від лат. *legitimus* - законний, узаконений) - визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження; документи, що засвідчують це право або повноваження [105, с. 368]. Як видно, ці терміни мають відмінність, яка полягає у предметі узаконення: в першому випадку - це який-небудь акт або дія; в другому - це якесь право чи повноваження. На нашу думку, більш точним у розумінні дотримання процедур для оформлення здійснення зовнішньоекономічної діяльності є термін «легітимація», оскільки йдеться саме про право на її здійснення. Після легітимації економічної діяльності суб'єкт господарювання починає реалізовувати своє право на її здійснення на законних підставах. Для того, щоб економічна сутність була визнана суб'єктом права, тобто, правосуб'єктним утворенням, вона повинна отримати визнання державою її наявності у своєму правовому полі. Тобто, кожен суб'єкт господарювання повинен отримати легітимацію своєї діяльності. Із легітимацією пов'язують, у першу чергу, власне державну реєстрацію створення суб'єкта господарювання, а в другу чергу, розуміють отримання окремих дозвільних документів на зайняття тим чи іншим видом господарської діяльності - патенту, ліцензії, різних дозволів та погоджень. Проте усі ці заходи стають можливими саме після проходження державної реєстрації суб'єктів господарювання, коли державним реєстратором передається інформація про ці суб'єкти до чисельних органів та установ, фондів і реєстрів, статистичних звітів і накопичувачів даних.

Треба відзначити, що питання встановлення сутності понять «легальність» та «легітимність» вже тривалий час обґрунтовуються в юриспруденції. У сфері підприємницького права аспекти легітимації були розглянуті, наприклад, Ж.А.

Іоновою, О.П. Підцерковним. Процедура легітимації юридичної особи включає в себе: виникнення інтересу (необхідності) — набуття розуміння форми (організаційно-правової, податкової звітності тощо) — досягнення згоди за основними умовами (цілі, назва і т.д.) — вираження волі в конкретних юридичних документах (протокол загальних зборів № 1, Статут і т.д.). У свою чергу, під легалізацією юридичної особи слід розуміти дію уповноваженого суб'єкта, результатом якої є документально оформлений дозвіл на виконання певної діяльності у підприємницькій сфері (її реєстрація). Отже, державна реєстрація суб'єктів підприємництва — обов'язкова умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності кожним суб'єктом підприємництва, що означає необхідність проходження ним певної процедури і засвідчення результатів такого проходження, свідоцтвом про державну реєстрацію (витягом з Державного реєстру). Державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом незалежно від його організаційно правової форми і виду здійснюваної діяльності. Цікава позиція О. П. Підцерковного з даного питання, котрий вказує, що легалізація господарської діяльності означає наділення суб'єкта господарювання необхідними юридичними документами, що дозволяють йому законно здійснювати господарську діяльність, а легітимація — підтвердження законності здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання за результатами перевірки його правостановлюючих документів і самої діяльності на предмет відповідності вимогам законодавства [19]. Якщо висловлювання щодо легалізації господарської діяльності юридичної особи не викликає обговорень, то позиція О.П. Підцерковного щодо легітимації таких суб'єктів викликає певні заперечення. Перевірка документів за реєстрованої та функціонуючої юридичної особи «на предмет відповідності вимогам законодавства», за своєю суттю, є діяльністю, що відображає контроль з боку держави за порядком здійснення підприємницької діяльності. В цій процедурі не має нічого такого, щоб вказувало на процеси фактичного визнання відповідності існування такого суб'єкта потребам, бажанням та інтересам індивідів. Перевірка законності діяльності не

може бути порівняна із досягненням згоди щодо створення (творіння) нового колективного суб'єкта права. Відповідно, парадигма входження юридичної особи як колективного суб'єкта в систему суспільних відносин, в контексті даної статті, представляється як: «легітимація — легалізація — функціонування». Де «легітимація» — фактичне визнання сформованого соціального відношення, а так само досягнення згоди між засновниками (учасниками), «легалізація» — формально юридичне визнання (фіксація державою факту установи та видача відповідного документа — дозволу на здійснення певної діяльності), «функціонування» — реалізація передбаченої компетенції новоствореним колективним суб'єктом права [57, с. 85].

У літературі немає єдності думок із приводу того, як називати процедуру державного підтвердження законності входження суб'єкта господарювання в економічний оборот — легалізацією чи легітимацією. Натомість, традиційно ці поняття розмежовуються в конституційному і міжнародному праві, коли під легітимацією розуміється процедура суспільного визнання законності державної влади, а під легалізацією — наділення певного документа чи особи юридичними характеристиками. Крім того, поняття легалізації прямо використовується в законодавстві України (на відміну від легітимації) як інститут підтвердження реєстрації громадських організацій, дійсності документів, боротьби з незаконними доходами тощо. Наслідуючи приклад даної традиції стосовно господарських правовідносин, можна стверджувати, що *легалізація* господарської діяльності означає наділення суб'єкта господарювання необхідними юридичними документами, що дозволяють йому законно здійснювати господарську діяльність, а *легітимація* — підтвердження в різних життєвих ситуаціях законності здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання за результатами перевірки його правовстановлюючих та дозвільних документів і самої діяльності на предмет відповідності вимогам законодавства [76].

Таким чином, у тих випадках, коли йдеться про державну реєстрацію суб'єктів господарювання, їх ліцензування, патентування і здійснення інших

дозвільних процедур, супроводжуваних наданням дозвільних документів таким суб'єктам, слід говорити про їх легалізацію, а не легітимацію. У літературі під легалізацією розуміється здійснення суб'єктом низки послідовних, юридично значимих дій, спрямованих на набуття прав і обов'язків підприємця (правосуб'єктності), і в цьому плані легалізація має розглядатися як сукупність двох груп правових дій: внутрішніх і зовнішніх. Відповідно легалізація характеризується ініціативною стадією, проходить через організаційну складову і закінчується формалізацією. На думку Ю. Назарової реєстрація фактично складається з власне реєстрації, яка закінчується отриманням свідоцтва про державну реєстрацію (на сьогодні - виписки з Єдиного державного реєстру), і процедур, що завершують реєстрацію, але без яких підприємство не зможе функціонувати і які, по суті, входять до процедури реєстрації [61, с.23]. Постановка на облік в органах податкової служби, державної статистики, пенсійного фонду, виготовлення печатки, отримання ліцензії чи спеціального дозволу, відкриття поточного рахунку у банку, придбання патенту - є вторинними засобами легітимації. Вони стають можливими лише після проходження державної реєстрації. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності в Україні може включати: один елемент — державну реєстрацію (для заняття видами діяльності, що не потребують ліцензування або патентування); два елементи — державну реєстрацію і ліцензування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування); три елементи — державну реєстрацію, ліцензування і патентування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування і патентування) [21]. Для заняття легітимною підприємницькою діяльністю суб'єкт підприємництва має пройти державну реєстрацію, а для здійснення деяких, зазначених у законодавстві, видів діяльності — також ліцензування і патентування. Якщо державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом, незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної діяльності, то ліцензування і патентування є спеціальними умовами здійснення деяких видів підприємництва.

Процеси державної реєстрації фізичних осіб-підприємців є визначальними складовими легалізації (легітимності) підприємницької діяльності. Серед науковців не склалось одностайного підходу щодо дефініції поняття «державна реєстрація». Наприклад, Ю. М. Козлов під цим терміном розуміє акт офіційного визнання законності відповідних дій і правових актів, завдання по здійсненню якого у переважній більшості випадків покладається на органи юстиції та внутрішніх справ. Цікавою є позиція Д. М. Бахраха, який вважає, що реєстрація полягає в перевірці законності фактів, у їх офіційному визнанні й подальшому обліку. Є сенс погодитися з І.М. Лазарєвим, який слушно відзначає, що реєстрація є одним з видів адміністративних процедур, що здійснюються органами виконавчої влади у взаємовідносинах із громадянами та їх організаціями. Реєстраційні адміністративні процедури включають у себе діяльність органів виконавчої влади, врегульовану адміністративно-процесуальними нормами, якими закріплюються питання щодо офіційного визнання законності існування визначених матеріальних об'єктів і юридичних фактів [110, с. 38].

На відміну від названих вчених, С. В. Лихачов, посилаючись на поширене в теорії підприємницького права трактування процедури реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності як передбаченого законом порядку дій, що вчиняються органом державної реєстрації з метою фіксації юридичних фактів, що відображають виникнення, зміну або припинення статусу суб'єкта підприємницької діяльності [24], вважає його цілком прийнятним для загального тлумачення реєстрації як такої. Як підкреслює цей фахівець, мета державної реєстрації — легітимація певного виду діяльності того чи іншого суб'єкта [53]. Проте, на думку О. В. Кузьменко, з якою ми цілком погоджуємося, висновок про прийнятність суто галузевого тлумачення поняття державної реєстрації для формулювання його загального визначення є питанням спірним [49, с. 88].

На думку Н.О. Саніахметової державна реєстрація - обов'язкова умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності кожним суб'єктом

підприємництва, що означає необхідність проходження ним певної процедури, яке підтверджується свідоцтвом про реєстрацію [97, с.132].

Цілком імовірно видається позиція науковців, що державна реєстрація виступає формою й методом державного управління, правовим режимом, адміністративною послугою, правовим інститутом, засобом контролю. Як форма державного управління - державна реєстрація є прикладом реалізації такої правової форми управління, як учинення юридично значущих дій. Поряд із цим цю правову категорію відносять також і до такої неправової форми управління, як здійснення матеріально-технічних операцій. Відмінної від попередньої точки зору дотримується О. В. Шмалій, яка зазначає, що державна реєстрація — одна з форм державного управління, що реалізується за допомогою певних адміністративно-правових методів. У загальному розумінні останні виявляються у формах управління через взаємодію суб'єктів і об'єктів управління, зв'язки, що між ними склалися [109, с. 153].

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації, регулюються Конституцією України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [84] (далі – Закон) та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону. Закон регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців. Дія Закону поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців.

У ч. 4 ст. 1 Закону визначено, що державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців (далі - державна реєстрація) - офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення

факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених Законом.

Процедура державної реєстрації стосується всіх суб'єктів підприємницької діяльності, якими є громадяни України або інших держав, не обмежені законом у правосуб'єктності, а також юридичні особи всіх форм власності. Функція державної реєстрації фізичних осіб-підприємців покладена на державного реєстратора. Здійснюючи вищезазначену функцію, державний реєстратор виступає в якості суб'єкта, який надає можливість особі реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність. Постає необхідність визначити яким чином державний реєстратор надає змогу особі набутти суб'єктивне право на здійснення конкретної підприємницької діяльності [101, с. 392].

Для того щоб набутти статусу підприємця фізична особа, яка має намір стати підприємцем та має ідентифікаційний номер, або уповноважена нею особа повинна подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) або через уповноважену особу державному реєстратору за місцем проживання відповідні документи: заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації фізичної особи - підприємця; копію довідки про включення заявника до Державного реєстру фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів; документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи - підприємця; нотаріально посвідчену письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника, або органу опіки та піклування, якщо заявником є фізична особа,

яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю.

За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи - підприємця державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації фізичної особи - підприємця на підставі відомостей реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи - підприємця. Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації фізичної особи - підприємця є датою державної реєстрації фізичної особи - підприємця.

Варто зазначити, що саме через процедуру державної реєстрації державний реєстратор є проміжною ланкою між конституційно закріпленим правом особи і можливістю його реалізації. У даному випадку державний реєстратор виступає як суб'єкт реєстраційного провадження і посадова особа, яка надає можливість звичайній особі реалізувати право, надане Конституцією України. Саме на підставі свідчення про державну реєстрацію, яким засвідчується факт появи нового суб'єкта права, фізична особа має право на законних підставах провадити свою діяльність. При виконанні своїх посадових обов'язків державний реєстратор виконує дуже важливу функцію надання можливості фізичній особі реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність [108, с. 87].

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців включає: перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, які вказані в реєстраційній картці, перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації, внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу-підприємця до ЄДР оформлення і видачу виписку з ЄДР. Державний реєстратор після внесення до ЄДР запису про проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця зобов'язаний сформулювати реєстраційну справу. Документи, що знаходяться в реєстраційній справі, не підлягають виїмці або

розукомплектуванню, крім випадків, передбачених цим Законом. Державному реєстратору забороняється видавати копії документів, які знаходяться у відповідній реєстраційній справі.

Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник або уповноважена ним особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати рекомендованим листом) відповідні документи: заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи; примірник оригіналу або ксерокопію, або нотаріально засвідчену копію рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи; два примірники установчих документів; документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи. Якщо документи для проведення державної реєстрації юридичної особи подаються засновником, державному реєстратору додатково пред'являється його паспорт. Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Відомості про відокремлені підрозділи юридичної особи залучаються до її реєстраційної справи та включаються до ЄДР. Виконавчий орган юридичної особи або уповноважена ним особа повинні подати державному реєстратору за місцезнаходженням юридичної особи заповнену реєстраційну картку про створення відокремленого підрозділу та рішення органу управління юридичної особи про створення відокремленого підрозділу або повідомлення встановленого зразка про закриття відокремленого підрозділу.

Отже, керуючись наведеними визначеннями, сформулюємо основні ознаки державної реєстрації фізичних осіб-підприємців. По-перше, реєстрація проводиться в чітко визначеній законодавством послідовності; по-друге, державна реєстрація характеризується правонаділяючими і правоприпиняючими особливостями (встановлює таке явище, як набуття чи позбавлення фізичною особою статусу підприємця); по-третє, вона носить публічний характер (факт занесення запису до Єдиного державного реєстру).

Ліцензування - це засіб державного регулювання у сфері господарювання, спрямований на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист інтересів усіх суб'єктів такої діяльності, який виявляється у діяльності уповноважених органів, спрямованої на видачу, переоформлення та анулювання ліцензій, видачу дублікатів та копій ліцензій, ведення ліцензійних справ та забезпечення функціонування ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов та органами ліцензування законодавства у сфері ліцензування, видачу розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування [5, с. 76]. Ліцензування є одним із засобів державного регулювання господарської діяльності. У цьому контексті ліцензування є дієвим засобом, за допомогою якого держава може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на економіку [4, с. 216].

Загальні засади ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні закріплюються Цивільним кодексом України [121] та Господарським кодексом України [22]. Так ч. 3 ст. 91 ЦК України встановлює правило про те, що юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлено законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Згідно зі ст. 12 ГК України ліцензування господарської діяльності є одним з основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання. Ліцензування певних видів господарської діяльності згідно ст. 14 Господарського кодексу України належить до основних засобів державного регулювання у сфері господарювання, спрямованих на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері, узгодження та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [13, с. 158]. Ліцензування господарської діяльності має на меті підвищення ефективності та соціальної спрямованості суспільного виробництва, утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України. Правові засади ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування визначаються виходячи з конституційного права кожного на здійснення підприємницької

діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, встановлених у статті 6 ГК. Відносини, пов'язані з ліцензуванням видів господарської діяльності, регулюються законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Спеціальними нормативними актами, які регулюють відносини, що розглядаються, є Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (далі – Закон) [88], який набув чинності 2 березня 2015 року. Слід відзначити, що даний нормативно правовий акт було ухвалено ВР України на виконання вимог Міжнародного валютного фонду для подальшого виділенні Україні фінансової допомоги. Як основну відзнаку даного закону можна назвати скорочення видів господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню та очевидне намагання законодавця спростити дозвільну процедуру. Так, порівняно із Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 року № 1775-Ш, відбулося майже подвійне скорочення видів діяльності, що підлягає ліцензуванню. Дане скорочення стало наслідком задекларованої державної політики щодо дерегулювання господарської діяльності. Так, відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 «Про стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» [90], до однієї з першочергових віднесено реалізацію, зокрема, реформ в сфері дерегуляції та розвитку підприємництва, і, зокрема, в рамках цієї реформи, як одну зі складових передбачено скорочення документів дозвільного характеру, у сфері господарської діяльності та видів діяльності, що підлягають ліцензуванню. Окрім цього, джерелами правового регулювання ліцензування господарської діяльності виступають деякі закони України, що регулюють порядок ліцензування окремих видів господарської діяльності. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування,

відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності.

Таким чином, базові нормативні акти, що регулюють порядок здійснення господарської (підприємницької) діяльності, передбачають необхідність отримання спеціальних дозволів для заняття певними (передбаченими законодавством) видами діяльності.

Як і набуття легітимації суб'єктом господарювання шляхом його утворення (проведення державної реєстрації), відбувається і його припинення - шляхом реєстрації державним реєстратором факту припинення суб'єкта господарювання. Суб'єкт господарювання вважається припиненим з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію його припинення. Крім утворення та припинення шляхом державної реєстрації проводяться і реорганізаційні процедури. Зміни до установчих документів суб'єкта господарювання, що припиняється в результаті приєднання, підлягають державній реєстрації після державної реєстрації припинення суб'єкта господарювання, що припиняється [77, с. 63]. Стаття 59 ГК про припинення суб'єкта господарювання наголошує, що припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону. У статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [84] про загальні засади державної реєстрації визначено, що у разі злиття юридичних осіб здійснюється державна реєстрація новоутвореної юридичної особи та державна реєстрація припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття. Припинення вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття [37, с. 337].

Отже, відносини, що виникають у сфері державної реєстрації, регулюються Конституцією України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону. Закон регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації

юридичних осіб, їхньої символіки, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців. Дія Закону поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхньої символіки, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців.

2.3. Юридична відповідальність за порушення права на підприємницьку діяльність

У ч. 4 ст. 13 Конституції України передбачено зобов'язання держави забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Водночас усіх суб'єктів права власності визнано рівними перед законом. Аналогічну норму включено до ст. 5 Господарського кодексу України щодо визначення конституційних основ правопорядку у сфері господарювання. Зауважимо, що в праві на захист всі суб'єкти права також повинні бути рівними. С.Я. Сенюта зазначає, що важливою передумовою для дотримання правового режиму законності є розроблення ефективних механізмів захисту та відновлення прав суб'єктів господарювання в разі їх порушення, невизнання чи оспорювання. Зазначене може бути здійснено в разі надання суб'єктам господарювання рівних правових можливостей з іншими учасниками господарських відносин, зокрема споживачами, органами державної влади тощо, щодо правового захисту належних суб'єктам господарювання прав та охоронюваних законом інтересів. І це підтверджено в нормах чинного законодавства України.

Зокрема, у ГК України серед загальних принципів господарювання в Україні визначено «рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання» (ст. 6), а серед основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, - державна підтримка і захист усіх форм ефективного господарювання (пп. 4 ч. 1 ст. 10). Рівність суб'єктів підприємницької діяльності в праві на захист

передбачено і в ст. 20 ГК України, що прямо закріплює дане право за суб'єктами господарювання та споживачами.

Отже, право на захист суб'єктів підприємницької діяльності передбачено в господарському законодавстві як конкретизація конституційного права на захист. Однак одного лише закріплення права на захист недостатньо для його реалізації. Для цього воно повинно бути належним чином забезпечене. Незважаючи на регулювання форм і методів правового захисту прав підприємців нормами господарського права, варто розуміти, що таких норм недостатньо для здійснення ефективного захисту прав підприємців. Реалізація права на захист виходить за межі поняття господарського правопорушення як підстави для користування відповідним правом.

У відповідності ст. 41 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», керівники регуляторних органів, посадові особи регуляторних органів, а також керівники структурних підрозділів регуляторних органів чи посадові особи регуляторних органів, на які покладено реалізацію окремих повноважень щодо здійснення регуляторної діяльності, несуть відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері державної регуляторної політики у порядку, встановленому законом [85].

Зрозуміло, що за визнання цього правового акта неправомірним і його скасування, ухвалення такого документа не може розглядатися як господарське правопорушення навіть тоді, коли буде констатовано, що зміст цього акта порушує положення ст. 5-6 ГК України. Видання правового акта суб'єктом владних повноважень, можливо, і стосувалося вчинення підприємцем господарського правопорушення, а тому передбачало певні санкції щодо здійснюваної ним підприємницької діяльності чи з інших питань господарювання. Якщо підприємець вважає, що його права водночас було порушено, то він реалізує право на захист. І відносини, які виникають під час реалізації права на захист, вже не будуть господарськими відносинами.

Ці відносини характеризуються такими ознаками: 1) їх суб'єктами є підприємці, з одного боку, та суб'єкти владних повноважень - з іншого; 2) вони

передбачають використання імперативного методу правового регулювання; 3) оснований на підпорядкуванні керованого волі того, хто керує; 4) являють собою реалізацію владних повноважень; 5) забезпечені можливістю застосування державного примусу. Тому робимо висновок про їх адміністративну правову природу, а отже, регулювання й охорону нормами адміністративного права, а не господарського, незважаючи на те, що однією зі сторін є підприємець.

Коли права підприємців порушуються в межах описаних відносин, то захист забезпечується нормами саме адміністративного права, що зумовлене його найбільшою ефективністю. Сферою дії адміністративного права є відносини між підприємцями й іншими суб'єктами права, що будуються на взаєминах влади та підпорядкуванні. Підпорядкування керованого об'єкта суб'єкту, що керує, передбачає використання методів адміністративного права яку зв'язках таких суб'єктів, так і стосовно вирішення конфліктів між ними. Такі методи вирізняються імперативним характером впливу, вираженням державного публічного інтересу, нерівністю сторін відносин, жорстким підпорядкування управління волі [78, с. 136]. Застосування адміністративно-правових методів пов'язане з гарантуванням силами держави й обов'язковістю для тих, кому вони адресовані. Такі методи відрізняються імперативним характером впливу через використання приписів (встановлення обов'язків), встановлення заборон, надання дозволів. Разом з ефективністю адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні постає питання його специфіки, а отже, окремого регулювання, інституалізації. Отже, провідну роль для захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні відіграє його адміністративно-правове забезпечення. Ідеться про регулювання форм діяльності, методів, які дозволено використовувати для здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності з боку органів держави, про межі повноважень суб'єктів владних повноважень у сфері господарювання, про встановлення складів адміністративних порушень у сфері підприємництва; про порядок вирішення конфліктів підприємців і суб'єктів владних повноважень, про відповідальність суб'єктів владних повноважень за порушення прав суб'єктів

підприємницької діяльності. У вирішенні всіх означених та інших питань захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності провідну роль відіграють норми адміністративного права, регулюючі й охоронні відповідно [122, с. 94].

Наприклад, адміністративно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється на основі норм Кодексу України про адміністративну відповідальність (наприклад, ст. 166³ КУпАП передбачає відповідальність за дискримінацію підприємців органами влади і управління; ст. 166¹⁰ КУпАП – за порушення вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру; ст. 166¹¹ КУпАП - за порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань; ст. 166¹² КУпАП – за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності; ст. 166²⁴ КУпАП – за незаконні вимоги до документа, що подається суб'єктом господарювання до органу державної влади або органу місцевого самоврядування та ін.), Кодексу адміністративного судочинства (далі - КАСУ). КАСУ встановлює способи захисту, порядок захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в разі їх порушення, невизнання чи оспорення суб'єктами владних повноважень. КУпАП передбачає відповідальність за порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Окрім означених кодексів, правові засади захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні містяться в законах, якими врегульовано статус окремих суб'єктів захисту. Одним із основних принципів державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності, закріплених у статті 3 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (далі – Закон про дозвільну систему), є принцип відповідальності посадових осіб дозвільних органів, адміністраторів та суб'єктів господарювання за порушення вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру. Статтею 10 Закону про дозвільну систему встановлено, що керівники дозвільних органів, посадові особи цих органів, які відповідно до законодавства мають повноваження приймати рішення з питань

видачі документів дозвільного характеру, несуть відповідальність за порушення вимог законодавства про дозвільну систему у сфері господарської діяльності у порядку, встановленому законом. Зокрема, адміністративна відповідальність посадових осіб дозвільних органів за порушення вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру встановлена статтею 166-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення. У чинній редакції частина перша цієї статті передбачає дев'ять складів правопорушення, за які встановлюється адміністративна відповідальність. Протокол про адміністративне правопорушення може бути складено не за усіма передбаченими частиною першою статті 166-10 КУпАП складами. Зокрема, абзацом дев'ятим частини першої статті 166-10 КУпАП адміністративна відповідальність встановлюється за видачу дозвільним органом документа дозвільного характеру, необхідність одержання якого не встановлена законом. Ознаки зовнішнього прояву вказаного правопорушення й об'єктивні умови його здійснення (об'єктивна сторона) полягає у видачі документа дозвільного характеру, необхідність одержання якого не встановлена законом [75].

За визначенням, наведеним у частині першій статті 1 Закону про дозвільну систему, документом дозвільного характеру є дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності.

Згідно із вимогами ст. 4 Закону про дозвільну систему необхідність одержання документів дозвільного характеру та їх види, дозвільний орган, уповноважений видавати документ дозвільного характеру, визначаються виключно законами. Приписами Закону України «Про Перелік

документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності», крім затвердження власне Переліку документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності (далі - Перелік), визначено, що встановлення інших видів документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності може здійснюватися шляхом внесення відповідних змін до цього Закону; необхідність одержання документів дозвільного характеру, встановлена законами, виникає виключно після внесення таких документів до Переліку. Іншими словами, до того часу, поки документ, який визначається законом, що регулює відповідну сферу господарської діяльності, необхідний для здійснення суб'єктом господарювання певних дій щодо здійснення ним господарської діяльності або видів господарської діяльності, не внесений у Перелік, він не вважається документом дозвільного характеру і отримання його не вимагається. Проте, існують ситуації, за яких, зокрема, органами місцевого самоврядування приймаються рішення, що передбачають отримання документів, які мають ознаки документів дозвільного характеру, але формально до таких документів їх віднести не можна (наприклад, різного роду дозволи на торгівлю (розміщення об'єктів торгівлі), дозволи на розміщення тимчасових споруд (МАФів) тощо) [29].

Оскільки вказані випадки не охоплюються статтею 166-10 КУпАП, а саме абзацом дев'ятим її першої частини, то за сукупністю ознак вони не становлять об'єктивну сторону цього правопорушення. Складення протоколу про адміністративне правопорушення у відношенні посадових осіб, які допускають такі дії, неможливе.

Найвагомішим засобом захисту та гарантування додержання економічних прав і свобод громадян в Україні є встановлення кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері господарської діяльності, які передбачено у розділі VII Особливої частини Кримінального Кодексу України [48] (КК України). Однією із норм, якою регламентовано кримінальну відповідальність за ці посягання, є стаття 206 КК (протидія законній господарській діяльності) [69, с. 55]. У Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від

06.05.2015 р. № 287/2015) зазначено, що однією із умов економічної безпеки є забезпечення системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації. Вищевказане свідчить про актуальність дослідження питання протидії злочинам в сфері господарської діяльності, зокрема, і питання попередження та запобігання таким злочинам як «протидія господарській діяльності» (ст. 206 КК України).

Апарат державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні наразі становить понад 380 тисяч осіб, серед яких посадовців органів місцевого самоврядування – близько 85 тисяч осіб, а держслужбовців – близько 296 тисяч. Найбільше службовців зосереджено в столиці – майже 50 тисяч осіб. Жінок, які перебувають на державній службі, втричі більше, ніж чоловіків [26]. Аналіз слідчої та судової практики свідчить, що більшість злочинів, передбачених ч. 3 ст. 206, а саме 59%, вчиняється службовцями-жінками. Найчастіше протидія підприємницькій діяльності відбувається у сферах торгівлі, надання послуг, будівництва. Це – 86% випадків. Факти перешкоджання некомерційній господарській діяльності в Україні є поодинокими. Зазвичай це відбувається з метою дискредитування засновників різних некомерційних організацій, благодійних фондів, наприклад, під час виборчого процесу. Протидія законній господарській діяльності здійснюється шляхом пред'явлення протиправної вимоги, поєднаної з погрозою застосування насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їх майна. Вимога відповідно до ч. 1 ст. 206 КК України може полягати в категорично висловленій пропозиції: припинити займатися господарською діяльністю; обмежити таку діяльність; укласти угоду; не виконувати укладену угоду. Формами пред'явлення вимоги можуть бути: 1) усна (шляхом особистої бесіди або через третю особу); 2) письмова (написання листа, записки). Більшість

злочинів, передбачених ч. 3 ст. 206 КК України, вчинено шляхом пред'явлення вимоги в усній формі (79%) [17, с. 128].

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи господарської діяльності. Додатковим обов'язковим об'єктом є психічна недоторканність особи, а додатковим факультативним об'єктом, у випадках вчинення кваліфікованих видів даного злочину, можуть виступати здоров'я особи чи відносини власності. Подібними до безпосереднього об'єкту досліджуваного діяння є суспільні відносини, які охороняються положеннями ст. 189, 206-1, 228, 355 КК України. Проте положеннями ст. 206 КК України охороняються відносини у сфері здійснення господарської діяльності, а злочин передбачений ст. 355 КК України посягає на відносини щодо реалізації права суб'єкту на судовий захист порушеного цивільного права, що виникло на підставі цивільно-правового зобов'язання. Вказані діяння також за об'єктом злочину відрізняються тим, що поняття «угода» у ст. 206 КК України охоплює більш широке коло правовідносин, ніж злочин передбачений ст. 355 КК України [102, с. 665].

О. Г. Кальман, М. А. Погорецький виділяють чотири основні способи захоплення підприємства: через акціонерний капітал; через кредиторську заборгованість; через органи управління; шляхом оспорювання підсумків приватизації [36, с. 120]. Саме вказана різноманітність способів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, які опосередковано впливають на предмети злочинного впливу протидії законній господарській діяльності, і обумовила збільшення кількості предметів цього злочину, до яких Законом України від 06.10.2016 р. № 1666-VIII було додано: 1) майно; 2) цілісні майнові комплекси; 3) будівлі, споруди або їх частини; 4) земельні ділянки; 5) об'єкти будівництва; 6) інші об'єкти [41, с. 313].

З об'єктивної сторони злочин характеризується пред'явленням протиправної вимоги, поєднаної з погрозою застосування насильства щодо потерпілого або близьких йому осіб, пошкодження чи знищення їх майна.

Вимога повинна полягати у одній із альтернативних категоричних суворих вказівок: 1) припинити займатися господарською діяльністю; 2) обмежити таку діяльність; 3) укласти угоду; 4) не виконувати укладену угоду.

Господарською діяльністю є будь-яка діяльність, у т. ч. підприємницька, діяльність юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт, яка може здійснюватись як з метою отримання так і без мети отримання прибутку. Положеннями ст. 206 КК України охороняється лише законна господарська діяльність, а тому пред'явлення вимог припинити діяльності, якою потерпілий відповідно до закону не може і не повинен займатись (відсутність ліцензії, дозволів тощо) не утворює складу протидії законній господарській діяльності.

Вимога припинити господарську діяльність може полягати у одній із альтернативних вказівок: ліквідувати юридичну особу, діяльність якої контролює потерпілий; продати (передати) її іншим особам; припинити здійснення фактичної діяльності у певній місцевості (кар'єрі, цеху, ТРЦ тощо), припинити зайняття окремими видами господарської діяльності або хоча б одним із таких окремих видів Форма пред'явлення вимоги, а також час припинення такої діяльності не мають значення для кваліфікації досліджуваного діяння.

Вимога обмежити господарську діяльність може, зокрема, полягати у пропозиції: зменшити обсяг промислового виробництва, торговельних операцій, послуг, зменшити таку діяльність у певних пунктах чи регіонах, зменшить кількості ділових зв'язків з певними партнерами.

Вимога укласти угоду, виконання якої може призвести до матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси потерпілої особи і стосується виконання або невиконання угоди, що може призведе до: 1) заподіяння майнової шкоди потерпілому; 2) втрати можливих доходів; 3) повної чи часткової втрати прав на управління юридичною особою (угода про продаж, уступку акцій, часток); 4) втрати засобів здійснення господарської діяльності (продаж чи іншу

оплатну передачу обладнання, приміщень чи іншого майна); 5) продажу потерпілим продукції лише певним особам, що в свою чергу призведе до зловживання на ринку.

Вимога не виконувати укладеної угоди має місце у разі, коли винний пропонує потерпілому відмовитися від виконання відповідної угоди, що може призвести до заподіяння матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси потерпілого чи іншої особи, яка займається господарською діяльністю.

Положення ст. 206 КК України поширюються не лише на випадки, коли від потерпілого вимагають дії на шкоду його особистим інтересам, а й на ті випадки, коли від потерпілого (директора, голови правління, який не є її власником) вимагають вчинення дій, які зашкодять певній іншій юридичній особі.

За ст. 206 КК України мають кваліфікуватися і ті діяння, коли винний висуває відповідні вимоги, поєднані із зазначеними вище погрозами щодо особи, яка неспроможна виконати ці вимоги, помилково вважаючи, що вона наділена більшими повноваженнями або має більший, ніж це є насправді, вплив на власників чи керівників суб'єкта господарської діяльності.

Гринишин О. вказує, що за ознаками об'єктивної сторони діяння передбачене ст. 206 від діяння передбаченого ст. 355 КК України відрізняється етапом договірному процесу, на якому пред'являється вимога, — лише стадія виконання договору у ст. 355 КК України та стадія як укладення, так і виконання договору у ст. 206 КК України. Залежно від змісту вимоги досліджуване діяння може кваліфікуватися за різними статтям КК України: якщо зміст вимоги спрямовано на виконання певної угоди, діяння необхідно кваліфікувати за ст. 355 КК України, а якщо зміст вимоги спрямовано на укладення угоди або на не виконання угоди за наявності інших необхідних ознак такі діяння необхідно кваліфікувати за ст. 206 КК України [23, с. 201].

Якщо суть вимоги, висунутої потерпілому, полягала у вчиненні ним або юридичною особою, яку він представляє, дій, які ведуть до обмеження господарської діяльності і при цьому відповідно до закону є забороненими

антиконкурентними узгодженими діями, вчинене слід кваліфікувати як сукупність злочинів за ст. 206 КК України та відповідною частиною ст. 228 КК України. Пред'явлення протиправної вимоги до потерпілого про передачу іншим особам чужого майна, права на таке майно чи вчинення будь-яких інших дій майнового характеру необхідно додатково кваліфікувати за ст. 189 КК.

Злочин є закінченим з моменту висунення будь-якої з указаних у ч. 1 ст. 206 КК України вимог, поєднаної з відповідною погрозою, і доведення їх до потерпілого.

Суб'єктом протидії законній господарській діяльності є загальний суб'єкт.

Вина при вчиненні протидії законній господарській діяльності характеризується прямим умислом. Психічне ставлення до заподіяння великої матеріальної шкоди чи інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 206) може характеризуватися умислом або необережністю.

Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки діяння передбаченого ст. 206 КК України залишились незмінними після внесення змін до КК України Законом України від 06.10.2016 р. № 1666-VIII. У випадку вчинення умисного вбивства або перевищення влади чи службових повноважень службовою особою у разі наявності інших ознак цього діяння в момент протидії законній господарській діяльності, такі діяння потребують додаткової кваліфікації за ст. 115 або за ст. 365 КК України.

Висновки до 2 розділу

1. Під правовим забезпеченням підприємницької діяльності розуміється комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах і актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва при здійсненні ними господарської діяльності, а також визначають міру відповідальності за порушення цих правил. Отже, воно за суб'єктивним станом має подвійну правову природу: по-перше, з погляду публічного права органи публічної адміністрації стосовно суб'єктів підприємництва є, з одного боку, зобов'язаними і мають забезпечувати їхні законні права та інтереси, з другого боку, у випадку

порушення ними прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства — мають право застосовувати стосовно них заходи адміністративного примусу. По-друге, з погляду приватного права вони не мають права втручатися в діяльність суб'єктів господарювання, що виявляється в різних формах захисту підприємців та утворення для них сприятливого підприємницького середовища.

Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової системи державних гарантій щодо підтримки і сприянню підприємницької діяльності. Правове забезпечення створює те середовище, в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист прав власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку.

2. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності — це підтвердження державою законності входження суб'єктів підприємництва у відносини у сфері підприємництва. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності в Україні може включати: один елемент — державну реєстрацію (для заняття видами діяльності, що не потребують ліцензування або патентування); два елементи — державну реєстрацію і ліцензування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування); три елементи — державну реєстрацію, ліцензування і патентування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування і патентування). Для заняття легітимною підприємницькою діяльністю суб'єкт підприємництва має пройти державну реєстрацію, а для здійснення деяких, зазначених у законодавстві, видів діяльності — також ліцензування і патентування. Якщо державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом, незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної діяльності, то ліцензування і патентування є спеціальними умовами здійснення деяких видів підприємництва.

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації, регулюються Конституцією України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону.

3. Право на захист суб'єктів підприємницької діяльності передбачено в господарському законодавстві як конкретизація конституційного права на захист. Правові засоби забезпечення комерційного господарювання в цілому ініціюють створення правового режиму здійснення підприємницької діяльності. Встановлення норм, правил, стандартів поведінки суб'єктів комерційного господарювання в рамках своєї господарської діяльності, здійснення контролю за дотриманням цих правил, а також застосування заходів відповідальності у разі порушення встановленого правопорядку, прав та інтересів інших осіб є основним напрямом у правовому комерційному господарюванні. Крім того, у юридичній літературі чітко зазначається, що відповідальність є необхідним елементом системи засобів регулюючого впливу держави на господарську діяльність, яка забезпечує дотримання суб'єктами господарювання норм права. Встановлення заходів відповідальності суб'єктами господарювання за неналежне виконання своїх обов'язків значно впливає на зміст правового статусу суб'єкта господарювання, яке обмежується певними принципами і цілями встановлення та застосування відповідальності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3.1. Інституціональний механізм забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність

Запроваджена реформа дерегуляції залишається заручником вад існуючої державної регуляторної та економічної політики. Позитивні кроки, що анонсуються і здійснюються урядом, гальмуються їх вибірковістю у практичній площині та характеризуються нездатністю системно впливати на трансформацію економіки. Підприємництво внаслідок встановлених нині практик ведення бізнесу і регулювання підприємницької діяльності, втрачає потенціал до стрімкого зростання власних масштабів і ефективності функціонування [70, с. 5].

Проблема надмірного державного регулювання, недосконалість механізмів державної регуляторної політики, високий рівень невизначеності ринкового середовища, необхідність проведення дерегуляції економіки та прийняття низки першочергових заходів для можливості економічного розвитку підприємницької діяльності в Україні широко обговорюються в політичному і науковому колах та бізнес-середовищах. Необхідно створити таке регуляторне поле, що з одного боку не обтяжує бізнес, але з іншого - дозволяє забезпечити необхідний рівень безпеки для громадян, створити рівні умови конкуренції.

Формування інституціональних основ державного регулювання розвитку корпоративного сектору як підвалин економічного зростання пов'язано з реалізацією національних інтересів розвитку вітчизняних корпорацій. Реальним механізмом досягнення цієї мети є активне застосування інституціонального підходу щодо визначення ролі та місця держави як рівноправного учасника, який прагне реалізувати суспільні інтереси.

Інституційне середовище функціонує відповідно до соціально-економічних умов формування суб'єктів підприємницької діяльності за постійних чинників, які не впливають на виникнення особливих рис і взаємовідносин цих суб'єктів, та чинників, що реально впливають на еволюцію цих самих суб'єктів, сприяючи виникненню й поширенню їхніх вторинних форм. Так створюються постійні параметри впливу щодо кожного суб'єкта підприємницької діяльності і обов'язкові на будь-якому рівні розвитку ринкового суспільства. Цьому сприяють основні функціонально необхідні

фактори, що зумовлюють регламентацію діяльності підприємницького утворення. На кожному з етапів соціально-економічного розвитку суспільства такі фактори перетворюються на конкретні, соціально обґрунтовані і юридично закріплені умови здійснення своєї діяльності суб'єктами, що функціонують у межах певного інституційного середовища.

М. Офік у своєму дослідженні виділяє три головні напрями взаємовпливу основних чинників такого середовища.

По-перше, це економічна свобода, необхідна усім суб'єктам підприємницької діяльності для функціонування в такому інституційному середовищі відповідно до своїх інтересів і можливостей.

По-друге, це економічна влада, властива певним суб'єктам підприємницької діяльності щодо інших і здатна впливати на їхнє існування.

По-третє, це економічний та позаекономічний державний вплив на формування та функціонування тих чи інших форм суб'єктів підприємницької діяльності. Такі впливи охоплюють систему державних заходів, спрямованих на забезпечення нормального процесу суспільного відтворення та встановлення й дотримання загальних правил економічної «гри» як основних принципів поведінки усіх підприємств, державних органів, організацій, окремих осіб. Ці принципи мають відображати об'єктивні економічні закони ринкових відносин [66, с. 57-58].

Правовий аспект формування інституціонального середовища розвитку підприємництва досліджував Р. Пустовіт. Серед основних правових сегментів інституціонального середовища, які безпосередньо відносяться до розвитку підприємництва він виділяє:

- регуляторну політику щодо підприємництва, зокрема, у сфері розподілу ресурсів, що відбувається шляхом здійснення трансакцій і, на противагу ринку, обміни є не добровільними, а вимушеними відповідно до визначених трансакційних витрат;

- правовий механізм виконання контрактів та специфікації прав власності, що вважається чи не найголовнішим, оскільки, як свідчить реальний досвід,

фактичні відносини неминуче відхиляються від бажаних, а тому виникає необхідність примусового виконання контрактів;

- забезпечення інституціональних правил «конкурентної гри» через досягнення взаємного співіснування значної кількості економічних агентів під час вирішення контрактних завдань [91, с. 140-143].

Отже, слід відзначити, що в умовах глобалізації інституційне підприємництво ґрунтується не тільки на інституційному виробництві на основі формальних і неформальних інститутів та інституцій, але й на діалектичному методі дослідження в контексті використання світового досвіду інституційного виробництва з метою упровадження його в загальну інституційну систему вітчизняного господарства. Тобто, мова йде про так званий «імпорт» інститутів з інших господарських національних систем, що довели свою творчу силу. Оскільки дана система функціонує в тісному взаємозв'язку з реальними процесами індивідуального і суспільного відтворення, інституційне підприємництво, як процес створення інноваційних інститутів, повинне мати першочерговий відтворювальний характер.

С.В. Кельбах в рамках інституціональної інфраструктури підприємництва виділяє:

законодавство та підзаконні правові акти; організації, які забезпечують правозастосування, розвиток підприємницьких мереж, ланцюгів постачань і створення вартості; місцеву культуру як систему базових цінностей і знань, традицій і звичаїв, які неформально визначають правила поведінки [38].

Аналіз основних категорій і понять інституціональної інфраструктури забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність дозволив запропонувати її структурно-функціональну схему (рис. 1), в основі якої закладено взаємодію між суб'єктами підприємницької діяльності, які укладають угоди та несуть транзакційні витрати з налагодження стосунків. Інфраструктура підприємництва (інформаційна, освітня, кредитно-фінансова, інноваційна, з передачі прав власності, просування продукції тощо) завдяки своїм функціям (забезпечувальна та регулювальна) підвищує ефективність діяльності

підприємницького середовища за допомогою системи інститутів (правил, організацій, механізмів і способів їх забезпечення). Внутрішній зміст інфраструктури забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність є єдністю інституційного (державні й приватні) та інформаційного (інформаційні мережі, потоки, інститути, що їх забезпечують) елементів, а зовнішній – нормотворчого (регулює підприємництво та інфраструктуру) і ментального (рівень підприємницької культури та етики). Головна умова реалізації активної функції інфраструктури підприємництва – єдність і органічність розвитку всіх її елементів [107].

Тому під інституціональною інфраструктурою забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність можна розуміти сукупність інститутів (установ, організацій, правил, різних правових норм), механізмів і способів реалізації, які забезпечують взаємодію суб'єктів господарської діяльності з урахуванням особливостей підприємницького середовища та сприяють підвищенню її ефективності шляхом оптимізації транзакційних витрат.

Дієвим інструментом сприяння ефективному розвитку малого та середнього підприємництва є інфраструктура його підтримки - своєрідна опорно-рухomoю система, завдяки якій формується конкретне організаційно-економічне середовище для сприяння підприємницькій діяльності та швидкій адаптації суб'єктів малого підприємництва до ринкових умов.

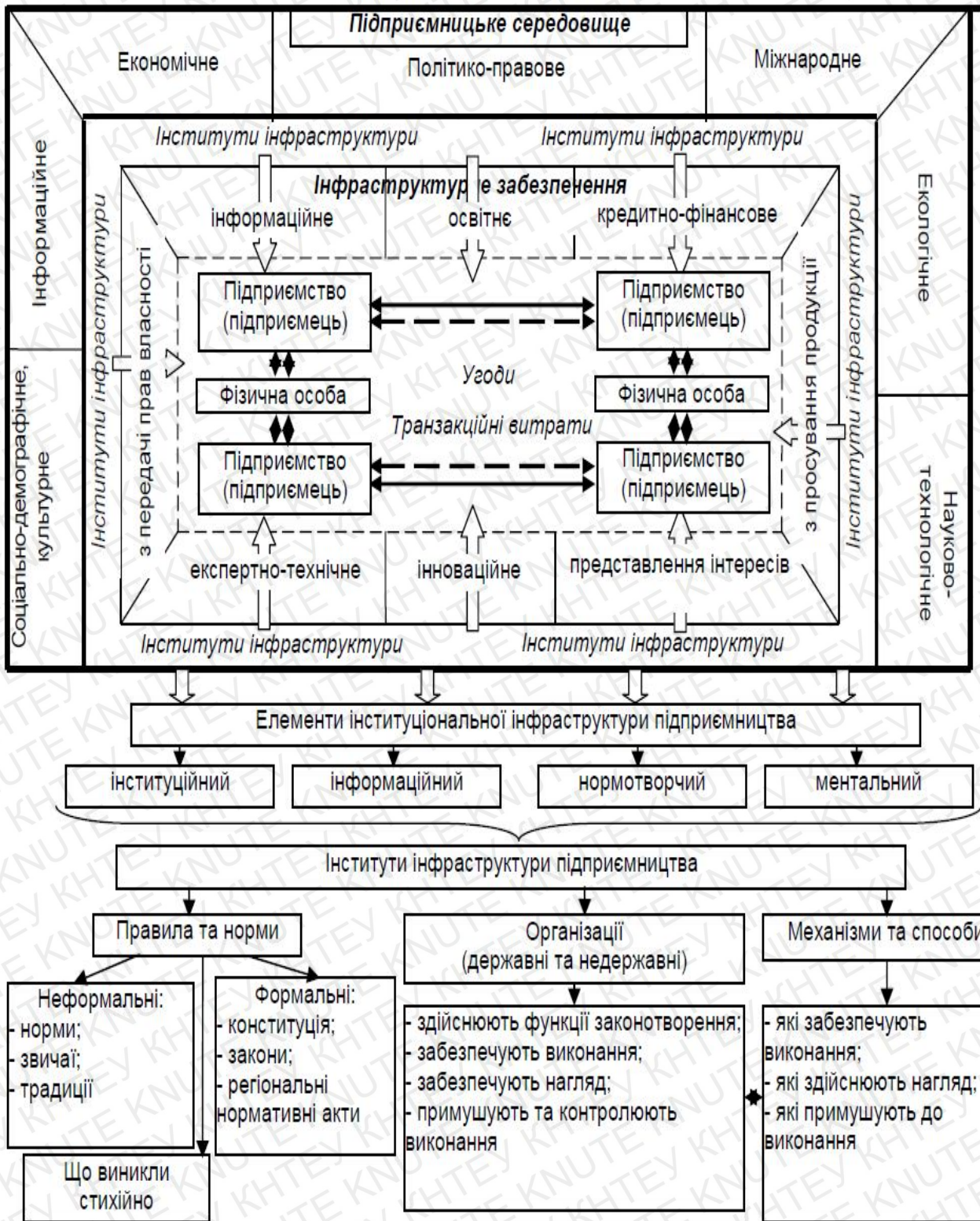

Рис. 1. Структурно-функціональна схема інституціональної інфраструктури забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність

Найголовніша функція такої інфраструктури - створення умов для ефективного здійснення підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, подолання труднощів та вирішення проблем, пов'язаних з відсутністю знань,

досвіду з питань ведення бізнесу, доступу до кредитів та необхідної інформації, сприяння створенню нових робочих місць, подолання диспропорцій в економічному розвитку регіонів, збільшення експортної спроможності малих підприємств, зростання виробництва та його структурна перебудова, спрощення доступу малого підприємництва до сучасних інноваційних технологій.

На сучасному етапі державна політика щодо забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність та розвитку окремих елементів інфраструктури підтримки малого підприємництва спрямована на:

- створення економіко-правових умов для формування інфраструктури інноваційного розвитку малого підприємництва та удосконалення законодавства в інноваційній сфері відповідно до норм і стандартів ЄС;
- розробку додаткових стимулів для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва з інноваційним спрямуванням діяльності;
- удосконалення й спрощення процедур експертизи і реєстрації інноваційних структур та їх проектів;
- забезпечення контролю за якістю та асортиментом послуг, що надаються окремими інноваційними структурами згідно з потребами підприємців, максимальне їх наближення до суб'єктів малого підприємництва;
- оптимізацію співвідношення розвитку малого підприємництва та інноваційної інфраструктури його підтримки;
- розробку та затвердження регіональних інноваційних стратегій та програм розвитку регіональних технопарків;
- створення венчурних та інноваційних фондів;
- впровадження досягнень науково-технічного прогресу;
- розвиток інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу.

Реалізація державної політики розвитку інфраструктури інноваційного малого підприємництва через заходи державних і регіональних програм дає змогу сконцентрувати ресурси для підтримки найважливіших сфер функціонування малого підприємництва, що відповідають державним і регіональним інтересам. В рамках реалізації заходів Національної та

регіональних програм розвитку малого підприємництва постійно розширюється і удосконалюється мережа об'єктів інфраструктури з надання різноманітних консультативно-інформаційних, фінансових, ресурсних, маркетингових та кадрових послуг, що відповідають сучасним потребам підприємців. Відсутність врегульованої системи взаємодії між діючими суб'єктами інноваційної інфраструктури, недостатня інноваційна активність наукових установ, низький рівень сприйняття інноваційності виробничими підприємствами і слабе забезпечення мережі інфраструктури кадровими ресурсами – характерні недоліки та перешкоди, що заважають підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва.

Таким чином, першочерговими завданнями держави в напрямку забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність та формування інфраструктури підтримки підприємництва є:

- вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює створення та функціонування об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва, у відповідності до норм і стандартів Європейського Союзу;
- запровадження системи державної акредитації сервісних установ інфраструктури, що надаватимуть сертифіковані навчально-консультативні послуги малому бізнесу;
- збільшення обсягів фінансування заходів щодо розвитку мережі інфраструктури в рамках реалізації Національної та регіональних програм підтримки малого підприємництва;
- впровадження міжнародного досвіду оцінки ефективності й результативності функціонуючих бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо;
- розробка та затвердження «Типового положення про порядок створення та функціонування бізнес – інкубаторів»;
- всебічне сприяння ресурсному забезпеченню бізнес-інкубаторів зі сторони державних і місцевих органів виконавчої влади.

Серед найважливіших стратегічних пріоритетів сталого розвитку України на короткостроковий та довгостроковий період можна виділити формування

сприятливого підприємницького й інвестиційного середовища. За останні роки вдалося досягти певних позитивних зрушень у цій сфері. Зокрема, досягнуто кількісного зростання малого та середнього підприємництва до рівня європейських країн.

Разом з тим, інтеграційний вибір України обумовлює нові задачі в сфері державної політики підтримки підприємництва, де ключовим завданням є перехід до якісного зростання, підвищення конкурентоспроможності на основі інноваційної моделі розвитку, збільшення продуктивності праці на малих та середніх підприємствах, підвищення їх внеску в розвиток національної економіки, забезпечення продуктивної зайнятості шляхом створення нових економічно доцільних робочих місць.

Стратегічними пріоритетами у сфері забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність й розвитку підприємництва є:

- 1) У сфері вдосконалення системи державного управління:
 - збалансування повноважень Верховної Ради, Президента та Уряду України щодо здійснення ними державної політики як необхідної передумови належного здійснення влади всіма органами і посадовими особами;
 - завершення реформування судової системи з метою покращення захисту від порушень чинного законодавства з боку як держави, так і суб'єктів підприємництва; запровадження інституту мирових суддів, а також інституту незалежної кримінологічної (антикорупційної) експертизи актів виконавчої і судової влади, прокуратури і місцевого самоврядування;
 - встановлення суворого контролю за виконанням антикорупційних програм і рішень в усіх ланках державного апарату, створення надійного організаційно-правового, фінансового забезпечення діяльності правоохоронних органів і судів, проведення ревізії нормативно-правових актів міністерств, відомств, органів місцевої влади на предмет їх відповідності Конституції України та антикорупційним законам України;
 - впровадження механізмів відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за наслідки їхніх рішень

та дій в економічній сфері, невиправдане втручання в діяльність бізнесу та приватних осіб;

- забезпечення систематизації законодавства з питань підприємництва з метою підвищення ефективності правового регулювання підприємницьких відносин, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності, між ними та державою, між суб'єктом підприємницької діяльності та іншими суб'єктами майнових відносин.

2) У сфері партнерства держави і підприємництва:

- нормативно-правове врегулювання механізму контролю з боку всеукраїнських об'єднань роботодавців і підприємців, об'єднань підприємців та громадських об'єднань над розробкою, прийняттям та виконанням рішень органів державної влади усіх рівнів, обов'язкового систематичного залучення цих об'єднань органами законодавчої та виконавчої влади до вироблення рішень, які знаходяться в рамках їхньої компетенції;

- запровадження державного контролю за неухильним дотриманням вимог законодавства щодо забезпечення інформаційної відкритості органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечення доступності інформації про поточне виконання бюджетів усіх рівнів та проведення публічного діалогу при складанні бюджету на наступні періоди;

- розширення саморегулювання бізнесу; делегування окремих повноважень органів державної влади саморегулюючим організаціям у підприємницькому секторі.

3) У сфері регуляторної політики:

- здійснення ефективного контролю держави за безумовним дотриманням посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування вимог національного законодавства про регуляторну політику (зادля недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності);

- підтримка єдиного правового поля та забезпечення прозорих умов у сферах дозвільної системи та ліцензування та ін. [89].

Отже, дерегуляція підприємницької діяльності з позиції забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність є пріоритетним напрямом сучасної економічної політики держави. Для цього здійснюються якісні зміни в системі державного регулювання підприємницької діяльності шляхом включення механізмів дерегуляції та зменшення регуляторного тиску на підприємництво. Пріоритетом реформи дерегуляції є активізація підприємницької діяльності через усунення корупції та бюрократизації. Це дозволяє відновити позитивну динаміку економічного розвитку та покращить умови ведення бізнесу в Україні. Однак, незважаючи на позитивні зрушення за цим напрямом, залишаються невирішені проблеми в законодавчому забезпеченні напрямів дерегулювання, дотриманні норм закону на регіональному, місцевому рівнях, значний рівень корупції та бюрократизації тощо [111]. Зважаючи на це, вдалим з точки зору ефективності державного управління є раціональне співвідношення заходів державного регулювання та дерегулювання економіки.

З метою усунення проблем, виявлених у ході аналізу реалізації дерегуляційної реформи доцільне здійснення низки заходів: гармонізування та узгодження завдань дерегуляції з пріоритетами програмних документів, міжнародних оцінок та потреб бізнесу й громадськості; забезпечення суттєвого підвищення якості регулювання економіки за рахунок виконання всіх норм Закону України «Про засади регуляторної політики у сфері господарської діяльності», зокрема виключної пріоритетності здійснення якісної та кількісної оцінки регуляторного впливу щодо всіх без винятку проектів регуляторних актів; здійснення радикального перегляду технології надання адміністративних послуг на основі методології раціоналізації бізнес-процесів; посилення заходів антикорупційної спрямованості за рахунок розширення сфери проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів; забезпечення ефективної взаємодії органів влади, бізнесу, науки та

громадськості, широкого громадського обговорення дерегуляційної реформи в Україні, відкритість для інституцій громадянського суспільства, наукових установ процесів розробки відповідних нормативних актів, моніторингу та оцінки ефективності їх виконання [55, с. 23].

Необхідними є якісні зміни в системі державного регулювання за рахунок включення механізмів дерегулювання та зменшення регуляторного тиску на підприємництво. Доцільним є запозичення європейського підходу до планування політики підприємницької діяльності, який базується на тому, що цільовими орієнтирами планів дій є обмежена кількість чітко виписаних кроків, що спрямовані на досягнення обмеженого переліку цілей за певним напрямом. Пріоритетом реформи дерегуляції має стати активізація підприємницької діяльності через усунення корупції та бюрократизації. Цей шлях дозволить відновити позитивну динаміку економічного розвитку та поліпшити умови ведення бізнесу в Україні.

3.2. Міжнародний досвід забезпечення права на підприємницьку діяльність

На сьогодні політика України щодо створення сприятливих умов для підприємництва в Україні спрямована на усунення існуючих перешкод для бізнесу, створення привабливих умов для діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, що дозволить залучити до розвитку вітчизняної економіки інвестиції та потенціал приватного капіталу.

Україна як член міжнародного та європейського співтовариства, зокрема, такої авторитетної і впливової міжнародної правозахисної організації, як Рада Європи, зобов'язана дотримуватись загальноприйнятих у цій сфері правових стандартів, «за допомогою яких забезпечується гармонізація норм національних правових систем у суспільно важливих сферах, особливо це стосується сфери прав людини» [30, с. 13]. Водночас, дотримання прав і свобод людини та громадянина має стати невід'ємною частиною взаємовідносин України з

країнами Західної Європи, і відповідно становлення нашої держави як розвиненої, правової, демократичної.

За останні роки в Україні прийнято основоположні Закони, які відповідають європейським принципам регулювання підприємницької діяльності та сприяють зниженню регуляторного тиску; спрощенню реєстрації суб'єктів господарської діяльності; налагодженню контактів між різними підприємствами, зростанню інвестицій та входженню до Європейського бізнес-реєстру тощо.

Для вдосконалення системи державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання в Україні необхідно застосувати міжнародний досвід державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання найбільш розвинутих країн.

У період з 2010 по 2016 р. в секторі підприємництва ЄС було створено близько 85% нових робочих місць: на їх частку припадало дві третини населення, зайнятого у приватному секторі. Європейська комісія (ЕК) вважає підтримку МСП і підприємницької діяльності необхідною умовою економічного зростання, впровадження інновацій, створення робочих місць і соціальної інтеграції в ЄС [32]. Саме підприємництво є головною рушійною силою розвитку конкуренції, підвищення темпів економічного зростання і створення робочих місць, особливо в країнах, що розвиваються.

Кожна з розвинених держав розробляє довготривалу політику досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку суспільств і приймає відповідні рішення щодо залучення до цієї роботи наймасовішої та ініціативної частини населення, що сформувалася у секторі підприємництва. У зв'язку з цим держава робить ряд правових, організаційних і інших заходів, стимулюючих усебічну підтримку і розвиток підприємництва у напрямках, що відповідають інтересам суспільства. Проте при цьому використовується варіативність заходів, механізмів і інструментів підтримки підприємництва, різноманітність організаційних форм інфраструктури підтримки і розвитку підприємництва [9].

Досвід зарубіжних країн переконливо показує, що забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність та розвиток підприємництва можливий лише за наявності політичної волі держави сформувати необхідні для цього соціальні, економічні, правові, політичні й інші умови. Вирішення цього завдання неможливе без реформування регулювання підприємництва на національному, регіональному і муніципальному рівнях і виділення адекватних цьому завданню фінансових, організаційних і інших ресурсів.

Наприкінці минулого століття країни ЄС почали активно розробляти й реалізовувати заходи щодо регулювання і стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу. Ці заходи торкалися, передусім, створення законів, сприятливих для цього уразливого сектору економіки, змін у соціальній політиці, виробленні різноманітних програм підтримки, зниження адміністративних бар'єрів. Сьогодні роботу щодо зниження адміністративних бар'єрів ведуть дуже багато країн. Наприклад, в Іспанії усього за добу можна зареєструвати мале підприємство і отримати ліцензію не лише іспанцям, але й іноземним громадянам, що сприяє розвитку цього сектору економіки; в Америці, Канаді, Німеччині й інших країнах з упровадженням нових інформаційних технологій прямі контакти підприємців з чиновниками зведені до мінімуму. Регулювання, яке захищає споживачів, акціонерів і громадськість, не накладаючи при цьому надмірне навантаження на підприємства, сприяє створенню середовища для процвітання приватного сектору. Рациональне регулювання підприємницької діяльності вимагає наявності як ефективних процедур, так і міцних інститутів, що встановлюють прозорі і здійснювані в обов'язковому порядку правила.

Так програма Уряду Великобританії спрямовані на покращення ефективності регуляторної політики, на ліквідацію застарілого і неефективного регулювання та створення зручних нормативних принципів і вирішення невідповідностей у системі регулювання. Відповідною Програмою визначено 308 нормативних змін (у тому числі 265 нових заходів і 43 спрощення існуючих заходів), які були публічно оголошені, і які за прогнозами матимуть вплив на бізнес Великобританії. У Програму не включаються розробки, які впливають на

громадян або державний сектор. Фіскальні заходи також не вносяться до Програми. По відповідних регуляторних змінах надається кошторисна вартість і відповідні вигоди. Програма пов'язана з існуючими зобов'язаннями Уряду щодо вдосконалення нормативної бази, до них належать поточна програма ліквідації застарілих і непотрібних формальностей.

Виконавчий орган щодо вдосконалення регулювання (The Better Regulation Executive) відіграє провідну роль у просуванні програми заходів, спрямованих на спрощення регулювання. Цей орган входить до складу Департаменту у справах бізнесу, інновацій та профпідготовки (Department for Business, Innovation and Skills, аналог Міністерства економіки України) і забезпечує реалізацію програми регуляторної реформи на всіх рівнях Уряду. До його функцій відноситься: робота з відомствами для покращення регулювання і координації їх роботи; робота з відомствами та регуляторами щодо спрощення і вдосконалення існуючих регуляторних актів; робота з регуляторами (у тому числі місцевих органів влади) та відомствами щодо зміни ставлення і підходів до регулювання у бік врахування більш високого ризику. Крім того, бізнес може мати безпосередній вплив на те, як регуляторні правила, які впливають на них, розробляються і реалізуються, зокрема, зробити запит до Виконавчого органу зі своїми пропозиціями як запропоноване регулювання може бути поліпшене. Найважливішою частиною ефективної стратегії регулювання та її реалізації, а також роботи Виконавчого органу є дотримання 5 принципів щодо більш ефективного регулювання. Відповідно до принципів кожне регулювання повинно бути: прозорим; підзвітним; пропорційним; послідовним і цілеспрямованим.

Ураховуючи те, що політика Уряду Великобританії є ефективною щодо підтримки конкурентоспроможності національних виробників у всіх секторах економіки й на зовнішніх ринках за допомогою реалізації стратегії вдосконалення організації системи органів державної влади й зниження адміністративних бар'єрів та регулювання. Великобританія займає найкращі позиції в Європі для ведення бізнесу (за даними Світового банку) [33].

Регуляторна політика Федеральної Республіки Німеччини (далі - ФРН), як і інших країн Європейського Союзу (далі - ЄС), спрямована на подальше вдосконалення господарських та адміністративних відносин як між самими державними органами ФРН, так і їх відносин з суб'єктами господарювання, створення економічно доцільної та ефективного законодавчого середовища, зменшення втручання держави у діяльність господарюючих суб'єктів та усунення перешкод для їх розвитку.

Головна роль у проведенні державної регуляторної політики у ФРН належить Федеральному агентству мереж (Bundesnetzagentur), що було створене в 1998 році як регуляторний орган у сфері телекомунікації та пошти, а з 2006 року виконує функції регулятора також в інших сферах. Водночас, важливу роль у сфері розробки законодавчої бази для проведення державної регуляторної політики відіграє Федеральне міністерство економіки та технологій.

На сьогодні у ФРН не існує окремих законодавчих актів, якими б визначалися загальні принципи регуляторної політики країни. Так як у питаннях регуляторної політики Німеччина дотримується точки зору, за якою державне втручання у функціонування ринку має бути мінімальним. Тобто регуляторна політика стосується, головним чином, монопольних ринків і передусім спрямована на створення конкурентного середовища. Відтак, регуляторна діяльність Уряду ФРН і створення відповідного законодавчого поля пов'язані з окремими сферами економіки, зокрема сферою телекомунікації, поштою, газовим ринком, електрикою, залізничним транспортом, водопостачанням. При цьому державне втручання у певний сектор можливе лише у деяких формах. Регуляторні дії Німецького Уряду базуються на прозорих і послідовних цілях тої політики, яка проводиться у конкретній сфері, та мають враховувати економічні наслідки такого регулювання. Принципи регуляторної політики ФРН в окремих сферах викладено у федеральних законах «Про телекомунікації», «Про пошту», «Про енергетику», «Про залізничний транспорт», «Про заборону обмеження конкуренції». Важливим завданням регуляторної політики Уряду ФРН є

мінімізація протекціонізму у сферах, що регулюються, та створення стабільного й передбачуваного середовища для інвесторів.

За останні роки Європейською Комісією й Німецьким Урядом було вжито низку заходів задля покращення загального бізнесового середовища та конкурентних засад у газовому, телекомунікаційному секторі, у сфері залізничного транспорту, у фінансовому секторі.

Слід відмітити активну регуляторну діяльність Уряду ФРН, яка була пов'язана з подоланням наслідків світової фінансової кризи. Так у вересні 2009 році Уряд ФРН схвалив низку заходів з метою стимулювання кредитування реального сектору економіки та протидії можливому погіршенню умов надання кредитів німецькими кредитно-фінансовими установами загальним обсягом до 17,5 млрд. євро. А у січні 2010 року після тривалих дебатів набув чинності Закон про прискорення економічного росту, який передбачає збільшення виплат сім'ям з дітьми та зниження оподаткування підприємств і компаній. За оцінками Уряду, фіскальне навантаження на громадян і компанії знизилося у 2010 р. на 22 млрд. євро.

З метою підтримання економічного росту в країні Уряд продовжує здійснення заходів, спрямованих на стимулювання кредитування реальної економіки та уникнення погіршення умов надання позик німецькими банками. Крім того, планується здійснення перевірки та внесення необхідних змін до діяльності Фонду Німеччини, який розподіляє кошти державної кредитної і гарантійної програми. Особлива увага при цьому надається підтримці діяльності малих і середніх компаній [34].

Найбільший позитивний досвід у сфері державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання має Китайська Народна Республіка (далі - КНР). Розглянемо досвід КНР, в якій саме держава є центральним суб'єктом економічних відносин, а тому виконує складне та багатогранне завдання розвитку китайської економіки. Як наслідок, керівництво країни має виконувати більш складні та різнобічні функції - створювати умови для стабільного збалансованого розвитку. У цих умовах держава, керуючись конституційним

забезпеченням засад державного регулювання, впорядковує економічний розвиток та здійснює формування мобільної господарської системи.

У Конституцію 1982 р. тричі вносилися поправки з метою створення конституційної бази для соціалістичної ринкової економіки, кожне внесення змін відображає трансформацію підходів Комуністичної партії Китаю (далі - КПК) до багатьох правових та економічних явищ. Спочатку на конституційному рівні були легалізовані приватні господарства та встановлена можливість передачі права землекористування. Право власності у Конституції КНР має своєрідне регулювання. Включення статей про власність до глави 1 «Загальні положення» показує, що для законодавця важливе право власності не як частина правового статусу громадян, а як елемент економічної системи, і головне завдання зазначених норм - визначення місця особистої або приватної власності у соціалістичному економічному механізмі. Чергові конституційні зміни пов'язані із закріпленням у Основному Законі гарантій створення та розвитку ринкової економіки, яка регулюється державою. Спираючись на наведені положення, отримує відображення курс керівництва КНР на відхід від традиційного для соціалістичних країн форсування розвитку соціалістичних відносин до їх консервації на досягнутому рівні протягом невизначеного часу з урахуванням розвитку ринкових відносин. Аналізуючи Конституцію КНР, бачимо, що за формою державного устрою вона є унітарною державою з автономними утвореннями, за формою правління - республікою соціалістичного типу. Згідно з Конституцією КНР - це соціалістична держава демократичної диктатури народу, яка закріплює принципи діяльності державних органів та економічної системи. Для політичної системи є характерним взаємопереплетіння партійних та державних інституцій. Керівництво КНР чітко та послідовно провело розмежування між політичним та господарським управлінням країною та економікою. До специфіки реформування соціалістичної системи китайські вчені відносять такі особливості, як еволюційність та поетапність усіх економічних перетворень; збереження сильної політичної влади, що дає змогу зупиняти непередбачувані процеси розвитку тіньової економіки, соціальних

врат та соціального розшарування. Уряд КНР зберігає керівну силу державного регулювання народним господарством, з поступовим розвитком економіки роль держави не зменшується, змінюються лише форми та методи управління економікою. Зберігається планування. При розширенні сфери індикативного планування використовується також і директивне планування, що охоплює виробництво та розподіл важливих видів продукції, які впливають на економічний розвиток країни (вугілля, нафта, сталь, електроенергія, хімічна сировина, хімічні добрива тощо) [94, с. 108].

Можна також побачити усі ознаки сучасної змішаної економічної системи: багатоманітність господарських відносин, їх взаємодію та взаємопереплетіння, які складаються в цілісну конкурентно-ринкову, корпораційну та державну форми регулювання, що забезпечує стабільність цієї системи, підтримку високих темпів економічного зростання, здатність протистояти несприятливій міжнародній кон'юктурі. Багато інституційних змін залишаються незавершеними, але їх загальний зміст свідчить про наближення до ринкових стандартів.

Уряд КНР спрямовує свою діяльність на формування ринкових підходів до функціонування державних підприємств та інших суб'єктів господарювання. Так, наприклад, до березня 1993 р. ст. 15 Конституції КНР закріплювала, що держава на підставі соціалістичної власності веде планове господарство. За допомогою всебічних збалансованих економічних планів та ринкового регулювання держава гарантує пропорційний, гармонійний розвиток народного господарства. Однак, починаючи з XIV з'їзду КПК (1993 р.), у партійних документах йдеться вже про соціалістичну ринкову економіку. Політична воля КПК щодо створення соціалістичної ринкової економіки отримала конституційне оформлення. Так, ч. 1 ст. 15 Конституції КНР наголошує, що держава гарантує на практиці соціалістичну ринкову економіку. Також Конституція КНР значну увагу приділяє регулюванню економічної політики та організаційно-господарській діяльності держави. З неї випливають такі цілі економічної політики держави: - удосконалення макрорегулювання; -

стимулювання законодавчої діяльності у сфері економіки; - забезпечення цілісності економічного устрою суспільства (заборона його порушення); - охорона різних форм власності; - раціональний розподіл засобів накопичення та споживання; - удосконалення систем управління економікою та підприємствами; - підвищення обсягів виробництва та поліпшення організації праці. Крім того, отримала конституційне відображення економічна стратегія держави щодо використання досягнень науки та техніки, створення умов для їх розвитку.

Китайська змішана економіка не є простим співіснуванням та паралельним розвитком державного та приватного господарства. У КНР визнаються різноманітні форми і недержавної економіки. Відповідно до ст. 11 Конституції КНР «особисте господарство працюючих міст та сільської місцевості є частиною соціалістичної суспільної економіки. Держава захищає законні права та інтереси особистого господарства. Держава спрямовує, допомагає та контролює особисте господарство, використовуючи адміністративний контроль» [43]. Також на конституційному рівні закріплюється діяльність приватного сектору економіки та надається йому можливість розвиватися у визначених законом межах. Держава гарантує захист законних прав та інтересів приватного сектору економіки. При цьому вона залишає за собою право здійснювати керівництво, нагляд та контроль за ним.

Усе це стимулювало розвиток різноманітних економічних форм, таких як приватне господарство, підприємства, створені на основі спільного китайського та іноземного капіталу, підприємства, що працюють на засадах господарської співпраці, підприємства, створені на основі виключно іноземного капіталу, про що свідчить і ст. 18 Конституції КНР. Так, держава дозволяє іноземним підприємствам робити інвестиції у країну та вступати у різноманітні форми економічного співробітництва з китайськими підприємствами. Ця конституційна норма, у свою чергу, стимулювала створення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність зазначених суб'єктів. Наприклад, Закон КНР «Про спільні підприємства з іноземним капіталом», Закон КНР «Про підприємства з іноземним капіталом», Правила діяльності представництв закордонних

юридичних фірм у Китаї тощо. Необхідно зазначити, що всі ці підприємства можуть діяти у різних організаційно-правових формах. Так, Закон КНР «Про компанії», який був розроблений на підставі Конституції КНР у зв'язку з необхідністю створення системи сучасних підприємств, з метою встановлення правил організації та діяльності компаній, визначає, що це можуть бути компанії з обмеженою відповідальністю та акціонерні компанії з обмеженою відповідальністю. Якщо створюється компанія з обмеженою відповідальністю, її учасники несуть відповідальність перед компанією у межах внесених ними сум, а компанія несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім своїм майном. Якщо ж йдеться про акціонерну компанію з обмеженою відповідальністю, у цьому випадку весь її капітал поділяється на акції рівної вартості, акціонери несуть відповідальність перед компанією в межах вартості акцій, якими вони володіють, а компанія несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім своїм майном.

Держава повинна не просто гарантувати підвалини економічної системи, але і регулювати її роботу, надаючи економіці соціальної орієнтації, що передбачає детальне та систематичне державне регулювання економічних взаємовідносин. У КНР на конституційному рівні закріплені повноваження держави щодо регулювання економіки. Так, відповідно до ст. 15 Конституції КНР держава удосконалює господарське законодавство та поліпшує макроконтроль економіки, а також забороняє порушення економічного порядку з боку будь-якої організації або приватної особи. Крім того, згідно зі ст. 14 Конституції КНР держава постійно підвищує продуктивність праці, поліпшує результати в економіці та розвиває продуктивні сили, підвищуючи ентузіазм працівників, їх кваліфікацію, поліпшуючи систему економічного управління, діяльності та управління підприємств, вводячи соціалістичну систему різноманітних форм відповідальності та удосконалюючи організацію праці. Здійснення політики суворої економії, регулювання витрат, розподіл накопичення та споживання, турбота про інтереси колективу та приватних осіб, а також про державні інтереси та поліпшення матеріального і культурного рівня

життя суспільства на підставі розширення виробництва також належать до засобів державного регулювання.

Зі зростанням масштабності та складності ринкових перетворень роль держави в організації та регулюванні економіки постійно зростає. Це пов'язано, насамперед, із недосконалістю ринкового механізму, що зумовлює його неспроможність успішно протистояти усім проблемам соціально-економічного розвитку. В умовах як капіталізму, так і соціалізму ринок ніколи не може бути всесильним у вирішенні багатьох життєво важливих питань. Орієнтація виключно на ринок може призвести до негативних наслідків у соціальній та економічній сферах. Адже надбання та досягнення мають слугувати інтересам усього суспільства, що не може забезпечити окремий індивідуум або підприємство. Крім того, ринкове регулювання темпів зростання цін та структури економіки, як правило, відбувається стихійно та неспішно. До того ж окремий індивідуум або підприємство не володіють повною інформацією, у результаті чого макроекономічна політика має безплановий характер, що особливо помітно у галузях з довгим циклом виробництва (сільське господарство, гірничо-видобувна галузь тощо). Користуючись лише ринковими механізмами, неможливо здійснити справедливий розподіл доходів. Необмежена дія ринкових механізмів призводить до соціальної поляризації, безробіття та соціальної нестабільності.

Основним засобом забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність та державного управління економікою у КНР обрано саме опосередковане регулювання. Це означає, що регулювання та контроль державними органами КНР народногосподарських показників та їх динаміки здійснюється економічними методами та важелями, забезпечується за допомогою правових та адміністративних засобів здорової конкуренції та протидії монополізму, підтримки розвитку економіки у межах, які встановлює уряд країни.

Для опосередкованих методів управління характерні такі риси: а) перехід від управління на мікрорівні до макроуправління; б) перехід від прямого до

опосередкованого управління господарською діяльністю підприємств та міністерств; в) перехід від безпосереднього затвердження об'єктів будівництва, розподіл грошових та матеріальних засобів до розроблення напрямів та планів розвитку, а також регулювання та контролю за їх здійсненням [112, с.33]. Більше того, сучасна економіка стала настільки складною, що нації постійно стикаються з проблемами, які без об'єднання зусиль усіх громадян під егідою держави просто не вирішити.

Державі необхідно мати можливість втручатися в економіку, коли безпосередньо ринкові механізми працюють погано або взагалі не працюють на користь суспільства. З цього приводу Конституція КНР у ч. 2 ст. 7 чітко визначає, що саме держава забезпечує укріплення та розвиток національної економіки. Таким чином, законодавчо закріплюється домінуюча роль держави. До того ж держава зберігає за собою право контролювати макроекономічні процеси. Сучасний етап конституційних перетворень у КНР характеризується дотриманням соціалістичної доктрини вирішення проблем модернізації економіки з використанням ринкових механізмів, що можуть слугувати прикладом теоретично зумовленого державного управління національною економікою за умови збереження національних традицій та соціальних цінностей.

Проведений аналіз викладеного матеріалу засвідчує створення у КНР соціалістичної ринкової економіки, а також мобільність господарської системи, яка формується. При цьому держава є важливим агентом модернізації та ініціатором перетворень.

Позитивним прикладом щодо проведення інституційних реформ для України є досвід Польщі. Удосконалення інституційного забезпечення підприємницької діяльності дало змогу країні піднятися в рейтингу Doing Business з 74 у 2011 р. на 25 місце в 2016 р. Таке міжнародне визначення позицій та здобутків Польщі спонукає до вивчення досвіду цієї країни у сфері підтримки малого та середнього підприємництва, а також дослідження форм регіональної допомоги, дії системи стимулів та державних грантів для нього.

Реформи в Польщі проводились за такими напрямками: спрощення адміністрування, здійснення податкових зобов'язань (процедура оподаткування стала простішою для підприємств через заохочення електронного подання даних щодо сплати податків, удосконалення функціонування платіжних систем); реєстрація нерухомості (впровадження нової системи управління навантаженням за кількістю справ, що розглядаються у певний час земельними та іпотечними реєстрами, продовжуючи переведення у цифровий формат даних записів реєстру, що дало змогу пришвидшити процес реєстрації прав власності); час розв'язання економічних суперечок (шляхом внесення змін до Цивільного процесуального кодексу та призначення більшої кількості суддів в арбітражних судах); процедури банкрутства (шляхом розв'язання проблем неплатоспроможності підприємств через перегляд принципів щодо інформації та документів, які повинні бути включені у заяву про банкрутство, а також надання забезпеченим кредиторам права висловлювати претензії з обтяженими фінансовими зобов'язаннями в разі ліквідації) [67].

Організацією і підтримкою підприємницької діяльності у Польщі займаються декілька організаційних структур: Польське агентство розвитку підприємництва, мережа центрів Євро Інфо у сфері польського підприємництва, відділ сприяння інвестиціям господарчого міністерства Польщі, агенція розвитку підприємництва, АТ «Корпорація страхування експортних кредитів» та інші організації. Кожна з цих організацій має своє коло питань у вирішенні проблем малих і середніх підприємств та фізичних осіб-підприємців. Позитивною рисою реалізації польської державної політики у сфері зняття адміністративних бар'єрів у розвитку малого і середнього підприємництва являється наявність на законодавчому рівні Сеймової Комісії у справах малих і середніх підприємств. Основними завданнями Комісії є виступ із законодавчими ініціативами на підтримку сектору малих і середніх підприємств, а також участь разом з іншими комісіями в роботі над законами, що стосуються діяльності малих і середніх підприємств.

Успішно проведені ринкові реформи і в Угорщині. Основою їх стала послідовна державна політика, направлена на розвиток малого підприємництва й забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність і спрямована головним чином на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни і задоволення попиту населення. Початком стало прийняття закону «Про розвиток та підтримку малого підприємництва», який чітко визначав категорію малих та середніх підприємств, передбачив необхідні фінансові ресурси для сприяння їх розвитку і встановив економічні умови, що забезпечують у перспективі посилення їх конкурентоспроможності й адаптації до потреб ЄС та СОТ. Роль держави у підтримці малого підприємництва є значною і проявляється у зниженні податкового навантаження, спрощенні звітності, пільгового кредитування, принципу «одного вікна» при відкритті нових підприємств, а також створення цільових державних програм для малого підприємництва [54, с. 52].

Закріплення в Конституціях зарубіжних країн державного регулювання сучасної економіки забезпечує державі активну участь у діяльності ринкових механізмів, допомагаючи компенсувати їх недосконалість та зменшити соціальну напругу в суспільстві. В Україні певні аспекти державного регулювання економіки закріплені законодавством, однак ми бачимо, що конституційне забезпечення цих засад є недостатнім, а це, у свою чергу, не сприяє стабільності економічного законодавства.

Досвід зарубіжних країн з усією очевидністю доводить необхідність наявності у будь-якій національній економіці високорозвиненого і ефективного сектору малого та середнього бізнесу, підтверджує ефективність його існування. Малі та середні підприємства досить стабільно розвиваються, отримують значні прибутки і мають можливість конкурувати на міжнародних ринках товарів і послуг. Вони відіграють провідну роль у зміні структури форм власності, оскільки фактично представляють приватні інтереси, створюють робочі місця, вносять великий вклад у валовий внутрішній продукт, швидко пристосовуються

до вимог ринку. Рівень розвитку малого і середнього бізнесу безпосередньо визначає ступінь розвитку економіки країни.

Розвиток динамічного сектору підприємництва шляхом проведення комплексних реформ зарубіжні країни розглядають не як окрему ініціативу, а як складову частину ширшої програми, націленої на створення сильнішої, диверсифікованої і стабільної економіки. При цьому створення сприятливого середовища, сприяючого процвітанню підприємництва, є першим кроком на шляху до стійкої частки сектору. Для цього об'єднуються горизонтальні перетворення, орієнтовані на формування сприятливого ділового клімату для усіх підприємств і цільових заходів щодо підтримки підприємництва.

Результати дослідження міжнародної практики забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність, регулювання та підтримки малого і середнього бізнесу свідчать, що в розвинених країнах простежуються такі тенденції:

- уряди більшості країн світу розглядають сприяння розвитку підприємництва як основу державної економічної політики, щорічно ініціюючи численні державні програми вартістю в десятки мільярдів доларів;
- основними інструментами підтримки є фінансове й інфраструктурне сприяння, а також консалтинг, інформаційна підтримка, сприяння експорту;
- основними цілями програм підтримки підприємництва є створення нових підприємств, підтримка інновацій і використання нових технологій, підвищення конкурентоспроможності продукції, особливо на світових ринках, створення нових робочих місць, розвиток окремих регіонів і галузей;
- законодавство у багатьох країнах спрямоване на зниження адміністративних бар'єрів, правове регулювання здійснюється переважно через норми прямої дії, встановлені у законах, а не підзаконних актах, проводиться активна антимонопольна політика, вживаються заходи щодо припинення недобросовісної конкуренції відносно малих підприємств;

- у країнах культивується принцип кооперації великих, малих і середніх підприємств, причому вони взаємно доповнюють один одного, особливо у сфері спеціалізації окремих виробництв і в інноваційних розробках.

У країнах, що розвиваються, регулювання розвитку і підтримка підприємництва у цілому повторюють успішні практики країн-лідерів економічного розвитку. Після проведеного аналізу систем підтримки сектору підприємництва у країнах, що розвиваються, можна виділити основні напрями:

- під впливом прикладу розвинених економік у держави, що розвиваються, приходиться розуміння того, що малий і середній бізнес можуть виступати основою державної економічної політики;

- основними інструментами підтримки є фінансова й інфраструктурна допомога сектору підприємництва. У деяких країнах досить розвинена система навчання підприємців і інформаційна підтримка нового бізнесу протягом тривалого часу;

- загальний напрям при стимулюванні бізнесу - інноваційні виробництва і розробки. У багатьох країнах створені досить сприятливі умови для розробки і впровадження інновацій;

- на законодавчому рівні держава вживає заходів щодо спрощення реєстрації нових підприємств, для суб'єктів підприємництва спрощується система оподаткування;

- у багатьох країнах надається велика підтримка національним меншинам, репатріантам і біженцям у відкритті власного бізнесу;

- приділена велика увага експортоорієнтованим підприємствам, створено організації і фонди, які надають інформаційну і фінансову підтримку;

- широко представлено бізнес-інкубатори, технопарки і вільні економічні зони, у яких підприємці отримують істотні пільги і підтримку при веденні бізнесу.

Проведений аналіз забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність свідчить, що розвиток підприємництва можливий лише за наявності політичної волі держави сформувати необхідні для цього соціальні, економічні,

правові, політичні та інші умови. Державна політика відносно малого і середнього бізнесу є важливим самостійним системним напрямом. Вона будується на принципі створення найбільшого сприяння розвитку, особливо в тих напрямках діяльності, які дають максимальний соціально-економічний ефект.

У зарубіжних країнах, які продемонстрували високий рівень розвитку забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність, до числа найважливіших принципів у сфері підтримки підприємницького сектору можна віднести такі:

По-перше, розробка заходів, що полегшують можливість доступу до ресурсів і сприяють вирівнюванню шансів для підприємств, що мають оригінальну та/або перспективну ринкову ідею.

По-друге, розбудова політики відносно підприємництва так, щоб на міждержавному і державному рівнях вироблялася загальна стратегія, розроблялося законодавче забезпечення і механізми підтримки підприємництва, тоді як конкретна підтримка здійснювалася на регіональному і місцевому рівнях.

По-третє, проведення постійного моніторингу стану та розвитку сектору підприємництва для визначення його якісних і кількісних змін і вироблення конкретних рекомендацій для державних органів і громадських організацій щодо питань підтримки підприємництва.

За результатами дослідження зарубіжного досвіду забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність можна сформулювати основні напрями підтримки малого та середнього підприємництва для України:

- розробка і прийняття комплексної стратегії розвитку підприємництва і відповідного плану заходів; зосередження роботи на проведенні інституціональних реформ (наприклад, установа агентства або структури, відповідальної за реалізацію економічної політики у сфері підприємництва), здійсненні контролю і оцінки, а також на вжитті нескладних у реалізації заходів підтримки в таких сферах, як доступ до фінансування, підприємницькі уміння, підприємницька діяльність жінок, інтернаціоналізація підприємництва і розвиток інновацій;

- розширення масштабів цільової підтримки, щоб оптимізувати інфраструктуру підтримки бізнесу, стимулювати співпрацю з науково-дослідними центрами в інноваційній сфері і реалізувати програму з розвитку експорту;

- концентрація уваги на непрямих заходах підтримки, перш за все на покращенні загального бізнес-середовища; зміцненні рамкових умов для підприємців, зокрема усуненні бар'єрів та наданні підтримки підприємництва на найважливіших етапах життєвого циклу, зниженні рівня корупції; розробці інструментів стимулювання розвитку підприємництва, інвестуванні інноваційної та експортної спроможностей у сферах агробізнесу, інформаційних і комунікаційних технологій, туризмі та будівництві;

- зниження податкового навантаження як на існуючі малі підприємства, так і на ті, що знову відкриваються. Доцільним є виділення грантів і субсидій, якщо підприємства, що отримали допомогу, не можуть повною мірою розвиватися, обтяжені виплатами податків. Це сприятиме вирішенню проблеми наявності в країні неформального «тіньового» бізнесу. Через етап високих податків пройшли багато країн Заходу, але надалі їм довелося від цього відмовитися внаслідок збільшення «тіньового» сектору;

- удосконалення антикорупційного законодавства і законів про дебіюрократизацію для того, щоб знизити ризики виникнення адміністративних бар'єрів, недобросовісної конкуренції, підвищити захищеність прав власності і контрактних прав, сформувавши законодавчі умови діяльності бізнесу і їх безумовне виконання. Добрим прикладом для України є країни Євросоюзу, де за 24 години (Іспанія) можна зареєструвати свій бізнес, а потім займатися будь-яким бізнесом, що не потребує ліцензії.

Висновки до 3 розділу

1. В ході дослідження інфраструктуру забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність запропоновано розглядати з точки зору інституціонального підходу, який враховує особливості історичного розвитку, традиції, правове забезпечення, економічну та політичну ситуацію в країні та

регіоні. На основі теоретичного узагальнення ключових категорій теорії інституціоналізму розроблене авторське бачення та структурно-функціональну схему досліджуваної категорії, як сукупність інститутів (установ, організацій, правил, різних правових норм), що забезпечують взаємодію суб'єктів господарської діяльності й фізичних осіб з урахуванням особливостей підприємницького середовища та сприяють підвищенню її ефективності шляхом оптимізації транзакційних витрат.

2. Досвід зарубіжних країн переконливо показує, що забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність та розвиток підприємництва можливий лише за наявності політичної волі держави сформувані необхідні для цього соціальні, економічні, правові, політичні й інші умови. Вирішення цього завдання неможливе без реформування регулювання підприємництва на національному, регіональному і муніципальному рівнях і виділення адекватних цьому завданню фінансових, організаційних і інших ресурсів.

Огляд досвіду забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність у зарубіжних країнах свідчить, що дійсно існують відмінності в ролі держави в економіці, однак в основному вони виявляються не у ступені державного регулювання, а у засобах, які використовуються для його здійснення. Разом із тим не можна не помітити спільних тенденцій розвитку взаємовідносин між державою та підприємницьким сектором, і все це дозволяє здійснити узагальнення та вважати, що основними елементами системи державного регулювання малого та середнього бізнесу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведеного дослідження особливостей забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність, можна зробити висновки:

1. У системі економічних прав конституційне право людини і громадянина

на підприємницьку діяльність посідає окреме місце. На підставі аналізу існуючих теоретичних положень праць вітчизняних та зарубіжних учених, визначено, що право на підприємницьку діяльність відноситься до групи економічних прав, яка у загальній системі прав людини і громадянина є самостійною групою прав, що характеризується особливою соціально-правовою природою, суб'єктно-об'єктним складом, сферою застосування і функціональним призначенням.

У відповідності до ст. 42 Конституції України від 28 червня 1996 року, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Конституція України містить порівняно незначну кількість основних економічних прав, до яких слід відносити: право приватної власності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42); право користуватися об'єктами права державної і комунальної власності (ст. 41); право користуватися об'єктами права власності народу України (ст. 13). Із права на підприємницьку діяльність впливає те, що суб'єкт (людина, громадянин, особа без громадянства, іноземець) мають право на здійснення такої діяльності та можуть застосовувати різні форми її реалізації.

2. Право на підприємницьку діяльність є системоутворюючим елементом усього комплексу відносин у ринковій економіці і має розглядатися як у «вертикальному», так і «горизонтальному» системно-структурному контексті системи права та системи законодавства. Конституційне право на підприємницьку діяльність фактично ґрунтується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик та з метою одержання прибутку господарської діяльності, не забороненої законом. За сутністю право на підприємницьку діяльність – це визнані Конституцією та законами України можливості певної поведінки людини і громадянина в сфері виробництва з метою одержання прибутку. За змістом - це певні матеріальні блага в сфері виробництва та права на ці блага, а саме: право на їхній обмін, розподіл, володіння, користування, розпорядження, одержання

прибутку. За формою - це міра або образ, спосіб, форма поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей людини і громадянина у сфері виробництва.

Підприємництво здійснюється у сфері господарської діяльності та є її різновидом. Відповідно ці поняття за змістом співвідносяться як часткове з цілим і є нерівнозначні. Тому підприємництво слід розглядати як підгалузь господарської діяльності, на яке поширюються загальні вимоги щодо регулювання, але з урахуванням її комерційного характеру. У ст. 3 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року господарська діяльність передбачає її поділ на підприємницьку, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, і як таку, що може здійснюватися і без мети одержання прибутку (некомерційну господарську діяльність). У відповідності ст. 42 ГК України підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

3. Підприємництво - самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку. Підприємницька діяльність - це право на здійснення різнобічної діяльності громадян, яка спрямовується на одержання прибутку за допомогою інтелектуальних й фізичних можливостей, але при наявності певного ризику.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно законодавства України, державні, комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2)

громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

4. Під правовим забезпеченням підприємницької діяльності розуміється комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах і актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва при здійсненні ними господарської діяльності, а також визначають міру відповідальності за порушення цих правил. Отже, воно за суб'єктивним станом має подвійну правову природу: по-перше, з погляду публічного права органи публічної адміністрації стосовно суб'єктів підприємництва є, з одного боку, зобов'язаними і мають забезпечувати їхні законні права та інтереси, з другого боку, у випадку порушення ними прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства — мають право застосовувати стосовно них заходи адміністративного примусу. По-друге, з погляду приватного права вони не мають права втручатися в діяльність суб'єктів господарювання, що виявляється в різних формах захисту підприємців та утворення для них сприятливого підприємницького середовища.

Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової системи державних гарантій щодо підтримки і сприяння підприємницької діяльності. Правове забезпечення створює те середовище, в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист прав власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку.

Засоби державного регулювання господарської діяльності - це встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання. Застосування засобів державного регулювання господарської

діяльності має бути спрямоване на розв'язання двох основних задач: забезпечення оптимального державного регулювання, яке б виключало надмірне втручання держави в організацію і здійснення господарської діяльності; забезпечення оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних (господарських) відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів в державі.

5. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності — це підтвердження державою законності входження суб'єктів підприємництва у відносини у сфері підприємництва. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності в Україні може включати: один елемент — державну реєстрацію (для заняття видами діяльності, що не потребують ліцензування або патентування); два елементи — державну реєстрацію і ліцензування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування); три елементи — державну реєстрацію, ліцензування і патентування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування і патентування). Для заняття легітимною підприємницькою діяльністю суб'єкт підприємництва має пройти державну реєстрацію, а для здійснення деяких, зазначених у законодавстві, видів діяльності — також ліцензування і патентування. Якщо державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом, незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної діяльності, то ліцензування і патентування є спеціальними умовами здійснення деяких видів підприємництва. Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації, регулюються Конституцією України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону. Закон регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, їхньої символіки, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців. Дія Закону поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та

підпорядкування, їхньої символіки, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців.

6. Право на захист суб'єктів підприємницької діяльності передбачено в господарському законодавстві як конкретизація конституційного права на захист. Правові засоби забезпечення комерційного господарювання в цілому ініціюють створення правового режиму здійснення підприємницької діяльності. Встановлення норм, правил, стандартів поведінки суб'єктів комерційного господарювання в рамках своєї господарської діяльності, здійснення контролю за дотриманням цих правил, а також застосування заходів відповідальності у разі порушення встановленого правопорядку, прав та інтересів інших осіб є основним напрямом у правовому комерційному господарюванні. Крім того, у юридичній літературі чітко зазначається, що відповідальність є необхідним елементом системи засобів регулюючого впливу держави на господарську діяльність, яка забезпечує дотримання суб'єктами господарювання норм права. Встановлення заходів відповідальності суб'єктами господарювання за неналежне виконання своїх обов'язків значно впливає на зміст правового статусу суб'єкта господарювання, яке обмежується певними принципами і цілями встановлення та застосування відповідальності. Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється на основі норм Кодексу України про адміністративну відповідальність. Найвагомим засобом захисту та гарантування додержання економічних прав і свобод громадян в Україні є встановлення кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері господарської діяльності, які передбачено у розділі VII Особливої частини Кримінального Кодексу України. Однією із норм, якою регламентовано кримінальну відповідальність за ці посягання, є стаття 206 КК (протидія законній господарській діяльності).

7. В ході дослідження інфраструктуру забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність запропоновано розглядати з точки зору інституціонального підходу, який враховує особливості історичного розвитку, традиції, правове забезпечення, економічну та політичну ситуацію в країні та

регіоні. На основі теоретичного узагальнення ключових категорій теорії інституціоналізму розроблене авторське бачення та структурно-функціональну схему досліджуваної категорії, як сукупність інститутів (установ, організацій, правил, різних правових норм), що забезпечують взаємодію суб'єктів господарської діяльності й фізичних осіб з урахуванням особливостей підприємницького середовища та сприяють підвищенню її ефективності шляхом оптимізації транзакційних витрат.

Дерегуляція підприємницької діяльності є пріоритетним напрямом сучасної економічної політики держави. Для цього здійснюються якісні зміни в системі державного регулювання підприємницької діяльності шляхом включення механізмів дерегуляції та зменшення регуляторного тиску на підприємництво. Пріоритетом реформи дерегуляції є активізація підприємницької діяльності через усунення корупції та бюрократизації. Це дозволяє відновити позитивну динаміку економічного розвитку та покращить умови ведення бізнесу в Україні.

8. Досвід зарубіжних країн переконливо показує, що забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність та розвиток підприємництва можливий лише за наявності політичної волі держави сформувані необхідні для цього соціальні, економічні, правові, політичні й інші умови. Вирішення цього завдання неможливе без реформування регулювання підприємництва на національному, регіональному і муніципальному рівнях і виділення адекватних цьому завданню фінансових, організаційних і інших ресурсів.

Огляд досвіду забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність у зарубіжних країнах свідчить, що дійсно існують відмінності в ролі держави в економіці, однак в основному вони виявляються не у ступені державного регулювання, а у засобах, які використовуються для його здійснення. Разом із тим не можна не помітити спільних тенденцій розвитку взаємовідносин між державою та підприємницьким сектором, і все це дозволяє здійснити узагальнення та вважати, що основними елементами системи державного регулювання малого та середнього бізнесу є:

- прогнозування, планування та програмування соціально-економічного розвитку, які полягають у визначенні стратегічних напрямів дій для всіх учасників економічного процесу, в тому числі і суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- антимонопольно-конкурентна політика, яка є умовою підтримки підприємницького сектору та розвитку цивілізованих конкурентних відносин між його суб'єктами;

- податкова та інвестиційна політика, яка стимулює та підтримує розвиток виробництва взагалі, а значить, і підприємництва зокрема;

- інноваційна політика та стимулювання НДДКР, що сприяє підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності всієї економіки.

Таким чином, для удосконалення механізму забезпечення та реалізації права на підприємницьку діяльність можна запропонувати наступні заходи:

- по-перше, здійснити розробку заходів законодавчого порядку, стимулюючих кредитування й інвестування у сфері малого та середнього бізнесу. Як було відмічено у роботі, основні проблеми, з якими стикаються підприємці: висока вартість і ускладнений доступ до позикових фінансових ресурсів. При вирішенні цієї проблеми можливий стійкіший розвиток і підвищення конкурентоспроможності бізнесу в Україні;

- по-друге, слід передбачити субсидії, які спрямувати на компенсацію витрат при відкритті своєї справи або розширення бізнесу підприємців, мають бути замінені субсидіями, що як і в розвинених країнах видаються перед здійсненням витрат (на певний проект), оскільки брак коштів залишається однією з найбільш гострих проблем малого та середнього бізнесу;

- по-третє, потрібно передбачити механізм надання малим і середнім підприємствам державних замовлень. Це можна зробити, підготувавши жорсткі вимоги до частки замовлень, що доводяться на малі та середні підприємства, у загальній частці замовлень. Найбільш прийнятною, на наш погляд, є практика США і Німеччини в цьому питанні;

- по-четверте, приділити увагу підготовці висококваліфікованих кадрів для ведення підприємницької діяльності;
- по-п'яте, необхідно постійно вивчати і адаптувати на території України досвід підтримки малого та середнього бізнесу зарубіжних країн. Так, одним із способів здійснення цього є організація для усіх рівнів влади круглих столів, семінарів і конференцій з передачі досвіду розвитку і підтримки малого та середнього бізнесу в інших країнах. Можливим рішенням може бути і відправка на навчання чиновників за кордон;
- по-шосте, необхідно прикладати зусилля щодо покращення іміджу суб'єктів малого і середнього підприємництва та збільшення поінформованості громадян про підприємницьку діяльність (наприклад, інтернет-ресурс, інформаційні кампанії, конкурси бізнес-планів, навчання студентів та тренінги для викладачів). Слід вказати, що такі заходи не потребують значних витрат з державного бюджету, але, як показує світовий досвід, вони мають значний позитивний вплив на розвиток малого і середнього підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Д. А. Концептуальні аспекти інституціональної інфраструктури підприємництва / Д. А. Антонюк // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 2. – С. 177-182. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2014_2_27

2. Апаров А. М. Теоретико-правові проблеми визначення поняття "суб'єкт господарського права" [Електронний ресурс] / А. М. Апаров, Ж. С. Малько // Право та державне управління. – 2014. – № 1-2. – С. 4-6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2014_1-2_3
3. Асбйорн Е. Мінімальний рівень реалізації соціально-економічних прав // Права людини: Концепції, підходи, реалізація: Пер. з англ. / Під ред. Б. Зізік; голов. ред. серії і автор предм. Дж Перлін; наук. ред. В. Дубровський. – К.: Вид-во "Ай Бі", 2003. – С. 185-201.
4. Баженова А. Адміністративно-правове регулювання ліцензування господарської діяльності: огляд наукових досліджень [Електронний ресурс] / А. Баженова // Юридичний вісник. – 2014. – № 1. – С. 216-220. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_1_40
5. Барахтян Н. В. Ліцензування господарської діяльності як засіб державного регулювання [Електронний ресурс] / Н. В. Барахтян // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 76-79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_3_18
6. Бардашевич Н. А. Понятие и система средств хозяйственно-правового обеспечения деятельности религиозных организаций / Н. А. Бардашевич // Проблемы господарського права і методика його викладання : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк. : Юго-Восток, 2006. – С. 254-264.
7. Бедринець М. Д. Ефективність діяльності суб'єктів підприємництва в сучасних умовах господарювання / М. Д. Бедринець // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 183-190.
8. Бігняк О. В. Підприємництво як предмет правового регулювання в Україні : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. В. Бігняк. – Донецьк, 2007. – 17 с.
9. Боберська К. Г. Міжнародні та європейські стандарти забезпечення і розвитку права на зайняття підприємницькою діяльністю / К. Г. Боберська // Вісник

- Маріупольського державного університету. Серія : Право. – 2014. – №7. – С. 188-195. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2014_7_24
10. Васильєва Т.С. Господарська діяльність як об'єкт адміністративно-правового режиму / Т.С. Васильєва // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 169-174.
 11. Виноградська А.М. Основи підприємництва: Навчальний посібник. Друге видання, перероб. і допов. – К.: Кондор, 2014. – 544 с.
 12. Вінник О.М. Господарське право : курс лекцій / О.М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.
 13. Віхров О. П. Організаційно-господарські зобов'язання з ліцензування господарської діяльності [Електронний ресурс] / О. П. Віхров // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 158-161. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_1_41
 14. Віхрова І. О. Режим правового регулювання галузі господарського права / І. О. Віхрова // Форум права. – 2016. – № 4. – С. 54-59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_11.pdf
 15. Власюк А. В. Щодо адміністративно-правового регулювання порядку провадження господарської діяльності в Україні [Електронний ресурс] / А. В. Власюк // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2014. – № 1. – С. 106-110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_1_23
 16. Вознесенская Н. Н. Предпринимательское (хозяйственное) право / Н. Н. Вознесенская. – М.: Вол- терс Клувер, 2006. – 560 с.
 17. Гіда І.С. Криміналістична характеристика протидії законній господарській діяльності, що вчинена службовою особою з використанням службового становища / І.С. Гіда // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – №5. Том 2. – С. 128-131.
 18. Гончаренко О. Державне регулювання та саморегулювання господарської діяльності: пошук балансу / О. Гончаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – №3. – С. 40-45.
 19. Господарське право : підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх [та ін.]; за ред. О. П. Подцерковного. — Х. : Одиссей, 2010. — 610 с.

20. Господарське право України : [підруч.] / за ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. – Х. : Право, 2005. – 382 с.
21. Господарське право України. Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Н. О. Санахметової. – Х.: «Одіссей», 2005. – 608 с.
22. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21 – 22. – Ст. 144. Зі змінами № 1670-VIII від 06.10.2016, ВВР, 2016, № 48, ст.808
23. Гринишин О. Розмежування ст. 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності» та ст. 355 КК України «Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань» у контексті посягань на свободу договору / О. Гринишин // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – №64. – С. 201-207.
24. Грущинський І. М. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності : наук.- практ. посіб. / І. М. Грущинський, В. М. Кравчук, Є. П. Пограничний. – Л. : Престиж-Інформ, 2010. — 268 с.
25. Даль В. Толковий словарь живого великорусского языка / Даль В. ; под ред. А. И. Бодуэна Куртене. – СПб.-М., 1903-1909. - Т. III. – 893 с.
26. Двадцять третє червня. Цей день в історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1857291-23_chervnya_tsey_den_v_istoriii_2066616.html.
27. Дейнека О.В. Систематизація суб'єктів державного сектора економіки України // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 36-41.
28. Диковенко К. О. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення державного регулювання у сфері господарської діяльності в Україні [Електронний ресурс] / К. О. Диковенко // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 99-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_2_14
29. Дячук Н.Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право. – 2016. – № 41. Том 1. – С. 157-161.

30. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство / за ред. академіка НАПрН України О. В. Зайчука. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. – 546 с.
31. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, ГЛ. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
32. Индекс экономической политики в сфере МСП: страны Восточного партнерства 2016. Оценка применения Европейского акта о малом бизнесе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oecd.org/globalrelations/SME_Policy_Index_Eastem_Partners_2016_Russian.pdf.
33. Інформація Торговельно-економічної місії у складі дипломатичного представництва України у Великобританії www.mfa.gov.ua
34. Інформація Торговельно-економічної місії у складі дипломатичного представництва України у Федеральній Республіці Німеччини www.mfa.gov.ua/
35. Іщук С. І. Право на підприємницьку діяльність у структурі економічних засад громадянського суспільства в Україні / С. І. Іщук // Наукові праці МАУП. – 2014. – №1. – С. 34-40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2014_1_7
36. Кальман О. Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О. Г. Кальман, М. А. Погорецький // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 150-160.
37. Кампі О. Ю. Правові аспекти припинення суб'єктів господарської діяльності із спільного інвестування [Електронний ресурс] / О. Ю. Кампі // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 337-344. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
38. Кельбах С. В. Развитие региональной институциональной инфраструктуры / С.В. Кельбах // Проблемы современной экономики. – 2011. – № 4 (40). – С. 252-255.

39. Киричок А. В. Поняття та зміст суб'єктивних прав учасників господарських товариств. Правомочність на захист [Електронний ресурс] / А. В. Киричок // Право і Безпека. – 2015. – № 4. – С. 120–125. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_4_26
40. Кісельов А.П. Основи бізнесу. Підручник. – К. :Вища шк., 2000. – 191 с. – С. 20-26.
41. Колодін Д. О. Протидія законній господарській діяльності: характеристика ознак складу злочину / Д. О. Колодін // Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.) / редкол.: Г. О. Ульянова (голова ред.), В. М. Дрьомін, Є. Л. Стрельцов [та ін.] ; НУ "ОЮА". – Одеса : Юридична література, 2018. – С. 313-316.
42. Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. и со вступ. ст. Л. А. Окунькова. — М.: Из- дат. группа “ИНФРАМНОРМА”, 1997. — 816 с.
43. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / под ред. Б. А. Страшуна. – М., – 2016. – 352 с.
44. Конституційні засади економічної системи України: Монографія / В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов, В.М. Кампо та ін.; за ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк. : Юго-Восток, 2011. – 219 с.
45. Конституція України. Науково-практичний коментар / Редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.
46. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
47. Коростей В. И. Хозяйственное право Украины: теория и практика. Общая часть : курс лекций / В. И. Коростей. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 285 с.
48. Кримінальний кодекс України : офіц. текст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

49. Кузьменко О. В. Гносеологічна природа реєстраційного провадження / О. В. Кузьменко // Форум права: електр. наук. фах. вид. — 2006. — № 2. — С. 88—94.
50. Лаптев В.В. Теоретические проблемы хозяйственного права / В.В. Лаптев. — М. : Наука, 2015. — 412 с.
51. Ластовецький А. С. Поняття та суть підприємництва / А. С. Ластовецький // Держава і право : Юридичні і політичні науки. — 2000. — №5. — С. 218-225.
52. Легальне підприємництво як фундаментальна основа конституційного ладу України / Кампо В. М., Ковтунець В. В., Крупчан О. Д. та ін. // Підприємницька діяльність проблеми управління та регулювання. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Prip/2010_9/Kampo%20i%20Co.pdf
53. Лихачов С. В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Сергій Васильович Лихачов. — Х., 2001. — 177 с.
54. Ляшенко В. І. Світові тенденції реформування державного регулювання малого і середнього підприємництва / В. І. Ляшенко, Г. Ф. Толмачова // Управління економікою: теорія та практика. — 2015. — 2015. — С. 52-79. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ue_2015_2015_7
55. Ляшенко В. І., Толмачова Г. Ф., Оцінка процесів дерегуляції підприємницької діяльності в Україні / В. І. Ляшенко, Г. Ф. Толмачова // Економічний вісник Донбасу. — 2018. — № 1(51). — С. 23-31.
56. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: Навч. посібник / Л.І. Воротіна, В.Є. Воротін, Л.А. Мартинюк, Т.В. Черняк; За ред. проф. Л.І. Воротіної. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. — 307 с.
57. Манько Д. Г. Легітимація і легалізація юридичної особи / Д. Г. Манько // Актуальні проблеми держави і права. — 2012. — №63. — С. 85-92.
58. Матвійчук Л. О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття "господарська діяльність підприємства" / Л. О. Матвійчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2017. — №12(2). — С. 14-18. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_12%282%29__5

- 59.Методика визначення відносин контролю : Розпорядження комітету від 24 грудня 2002 р. № 397-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
- 60.Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / А. А. Мишин. – М.: Юстицинформ, 2006. – 512 с.
- 61.Назарова Ю. Гарантии свободы предпринимательской деятельности в сфере регистрации / Ю. Назарова // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 22-26.
- 62.Науково-практичний коментар Господарського кодексу України /Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 688 с.
- 63.Нікітенко Л. О. Місце права на підприємницьку діяльність у загальній системі прав людини і громадянина / Л. О. Нікітенко // Право і суспільство. – 2015. – № 4(3). – С. 31-37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4%283%29__8
- 64.Нікітенко Л. О. Особливості об'єкта конституційного права на підприємницьку діяльність / Л. О. Нікітенко // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 195-198 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_34.pdf
- 65.Опришко В. Ф. Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави : монографія / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко. – К. : КНЕУ, 2006. – 702 с.
- 66.Офік М.П. Суб'єкти підприємницької діяльності в умовах сучасного інституційного середовища / М.П. Офік // Фінанси України. – 2006. – №3. – С. 56-64.
- 67.Офіційний веб-портал Республіки Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.poland.gov.pl>
- 68.Пашков В. Діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт правового регулювання: проблема кваліфікації [Електронний ресурс] / В. Пашков //

- Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 1(64). – С. 124-134. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_1_13
69. Педан В. І. Актуальність дослідження питань протидії законній господарській діяльності / В. І. Педан // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – № 2 (34). – С. 55–58.
70. Передумови та пріоритети реформування державної політики розвитку підприємництва в Україні / [Я. В. Бережний, З. С. Варналій, Т. Г. Васильців та ін.]. Київ: НІСД, 2014. 73 с.
71. Підприємницьке право України : підручник / за ред. Р. Б. Шишки. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 480 с.
72. Підприємницьке право: Підручн. / За ред. О.В. Старцева / 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Істина, 2011. – 600 с.
73. Повар П. Сучасні тенденції правового регулювання припинення суб'єктів організаційно-господарських повноважень [Електронний ресурс] / П. Повар // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2013. – №3. – С. 63-68. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_3_13
74. Податковий кодекс від 2 грудня 2010 р. № 2755-У [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
75. Позиція ДРС щодо можливості складення протоколів про адміністративне правопорушення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.drs.gov.ua/state_supervision/pozytsiya-drs-shhodo-mozhlyvosti-skladennya-protokoliv-pro-administrativne-pravoporushennya-peredbachene-abzatsom-dev-yatym-chastyny-pershoyi-statti-166-10-kodeksu-ukrayiny-pro-administrativni-pravopo/?print_page=true
76. Поняття легалізації (легітимації) господарської діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.org/1-143832.html>
77. Попов А. А. Правовые основы предпринимательской деятельности в Украине / А. А. Попов. – Х., 1997. – 105 с.

78. Поярков В.О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Наукові праці МАУП. – 2014. – №42. – С. 136-140.
79. Правове регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс] : навч. посіб. [В. В. Мачуський, Л. О. Кожура, Ю. В. Сагайдак та ін.] ; за заг. ред. доц., к.ю.н. В. В. Мачуського. – К. : КНЕУ, 2015. – 152 с.
80. Предпринимательское право Украины: Практикум // Под общей ред. Саниахметовой Н. А. – Х.: «Одиссей», 1999. –С. 38.
81. Предпринимательское право Украины: Учебник / Р. Б. Шишка, А. М. Сытник, В. Н. Левков и др. / Под общей ред. канд. юрид. наук Р. Б. Шишки. – Харьков: Эспада, 2001. – С. 162.
82. Прилуцький Р. Б. Основні теорії юридичної особи та їх вплив на розвиток організаційних форм суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / Р. Б. Прилуцький // Юридична наука. – 2013. – № 3. – С. 35-49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_3_6
83. Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21 вер. 1999 р. № 1076-XIV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 48, ст.408. Зі змінами N 310-VIII від 09.04.2015, ВВР, 2015, №24, ст.185.
84. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31-32, ст.263
85. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вересня 2005 року № 2806-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 48, ст.483
86. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III станом на 16 квітня 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001, N 12, ст.64. Зі змінами N935-VIII (935-19) від 26.01.2016, ВВР, 2016, N 13, ст.143
87. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

88. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон від 02.03.2015 № 222-VIII. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 23, ст.158. Зі змінами № 1774-VIII від 06.12.2016, ВВР, 2017, № 2, ст.25
89. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
90. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015.
91. Пустовійт Р. Формування інституціонального середовища розвитку вітчизняного підприємництва / Р. Пустовійт // Підприємство, господарство і право. – 2005. – №2. – С. 140-144.
92. Рабінович П.М. Права людини і громадянина. Навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.І.Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.
93. Різник С. В. Забезпечення державою конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / С. В. Різник. – К, 2009. – 21 с.
94. Руденко Л.Г., Морозова М. А. Государственная поддержка малого и среднего предпринимательства в зарубежных странах // Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 1: Экономика и управление. – 2016. №1(16). – С. 108-114.
95. Савицька Н. Л. Принцип суб'єктності у світлі діяльнісно-господарського підходу / Н. Л. Савицька // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Економічна. – 2012. – № 1011. – С. 40-46.
96. Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. Теоретико-правовий аспект / Ю. Сагайдак // Підприємство, господарство і право. – 2016. – № 7. – С. 44-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_7_8
97. Саниахметова Н. А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты: моногр. / Н. А. Саниахметова. – Одесса: ОГЮА, 1998. – 233 с.

98. Саниахметова Н.А. Юридический справочник предпринимателя. Издание четвертое, переработанное и дополненное. – Х. : ООО «Одиссей», 2006. – 960с.
99. Саниахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама : навч. посібник / Н. О. Саниахметова. – К. : А.С.К., 2001. – 704 с.
100. Саниахметова Н. О. Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти) : автореф. дис... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. О. Саниахметова ; Одеська державна юридична академія. – Одеса, 1998. – 32 с.
101. Сіроха Д. І. Загальні засади державної реєстрації фізичних осіб-підприємців: трудовий аспект [Електронний ресурс] / Д. І. Сіроха // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2010. – № 17. – С. 392-400. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2010_17_40
102. Скора Л. М. Розмежування протидії законній господарській діяльності із суміжними злочинами // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.) [та ін.]; МОН України, ОНЮА. – Одеса: Фенікс, 2009. – Вип. 38. – С. 665-671.
103. Скорицький А. М. Аналіз правового регулювання підприємницької діяльності в Україні / А. М. Скорицький // Наше право. – 2014. – № 1. – С. 82-88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_1_17
104. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. — 468 с.
105. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1974. – С. 386.
106. Смолин Г.В. Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 528 с.
107. Соболев В. М. Формування ринкової інфраструктури в перехідній економіці індустріального типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук. : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / В.М. Соболев. – Х., 1999. – 41 с.

108. Солонар А. В. Окремі питання щодо правового статусу державного реєстратора / А. В. Солонар // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. «Права людини: історія, теорія і практика» : у 2 ч. (Курськ-Суми, 9-10 грудня 2010 р.) / ред. кол. В. В. Коровін (відп. ред.) [та ін.]. – Курськ : МУ «Видавничий центр «ЮМЕКС», 2010. – Ч. 2. – С. 87-89.
109. Спасенко В. О. Деякі питання адміністративно-правового регулювання діяльності державної реєстраційної служби України [Електронний ресурс] / В. О. Спасенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 153-157. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_1_38
110. Спасенко В. Сутність та ознаки інституту державної реєстрації: адміністративно-правовий аспект [Електронний ресурс] / В. Спасенко // Юридична Україна. – 2013. – № 3. – С. 38-43. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_3_9
111. Толмачова Г.Ф. Особливості державної політики щодо ведення бізнесу та її вплив на розвиток підприємницького сектору // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – № 3. – С. 75-91.
112. Устименко В., Кучер О. Конституційне забезпечення державного регулювання економіки в Китайській Народній Республіці // Право України. – №2. – 2011. – С. 32-36.
113. Фролов Ю. М. Економічні права та свободи людини і громадянина в Україні: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 “Конституційне право” / Ю. М. Фролов. – О., 2005. – 21 с.
114. Фурманчук Є. В. Правове регулювання порядку провадження господарської діяльності в Україні / Є. В. Фурманчук // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1. – С. 90-95.
115. Харківська К. В. Поняття та принципи державної політики регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс] / К. В. Харківська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – №10-1(1). – С. 221-225. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1\(1\)_60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1(1)_60)

116. Харківська К. В. Проблеми державного регулювання господарської діяльності в Україні [Електронний ресурс] / К. В. Харківська // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015. – № 2(1). – С. 172-178. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_2\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_2(1)_28)
117. Харківська К. В. Роль правових засобів у забезпеченні свободи комерційної діяльності [Електронний ресурс] / К. В. Харківська // Економічна теорія та право. – 2015. – № 3. – С. 229-239. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2015_3_30
118. Хозяйственное (предпринимательское) право Украины: Учебник / Под общ. ред. Р.Б. Шишки и Я. А. Чапичадзе. – Харьков: Эспада, 2007. – 552с.
119. Хозяйственное право: / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.
120. Хозяйственный кодекс Украины: Научнопрактический комментарий / под ред. Е. И. Харитоновой. – Харьков. : Одиссей, 2007. – 751 с.
121. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356. Зі змінами № 1666-VIII від 06.10.2016, ВВР, 2016, № 47, ст.800
122. Червякова О.В. Роль адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні / О.В. Червякова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2018. – №1. – Том 2. – С. 94-96.
123. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : [навч. посіб.] / В.Г. Швець. – К. : Знання-Прес, 2013. – 444 с.
124. Щербина В. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс] / В. Щербина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – №94. – С. 10-19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_4
125. Ямкова І. М. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні / І. М. Ямкова // Економіка та право. –

2013. — № 2. — С. 47-51. — Режим

доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpr_2013_2_10

126. Ямкова І. М. Співвідношення правового регулювання і державного регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс] / І. М. Ямкова. — Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/articles/40-value-of-legal-regulation-and-state-regulation-of-economic-activity.html>